

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

**İMAM HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNDE DİN EĞİTİMİ VE
MUTLULUK İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
(SIVAS İLİ ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Ayşe Nur EKEN

Sivas

Aralık 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

**İMAM HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNDE DİN EĞİTİMİ VE
MUTLULUK İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
(SİVAS İLİ ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Ayşe Nur EKEN

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi Hacı Mustafa KİRİŞ

Sivas

Aralık 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Tezin Başlığı : İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinde Din Eğitimi ve Mutluluk İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Sivas İli Örneği)
Savunma Tarihi :22.11.2019
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Hacı Mustafa KİRİŞ

	Unvanı	Adı Soyadı	İmza
Jüri Başkanı	: Prof. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU		
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Hacı Mustafa KİRİŞ		
Üye	: Dr. Öğr.Üyesi Mehmet AYAS		

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Ayşe Nur EKEN tarafından hazırlanan “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinde Din Eğitimi ve Mutluluk İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Sivas İli Örneği)” başlıklı bu tez kabul edilmiştir.

... /... /....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

09/12/2019

Ayşe Nur EKEN

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın planlanmasında ve hazırlanmasında bana rehberlik eden saygı değer danışman hocam, Dr. Hacı Mustafa KIRIŐ'ne, değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOğLU ve Dr. Mehmet AYAS'a, tez çalışmam boyunca maddi manevi desteğini üzerimden esirgemeyen hayat yoldaşım Yasin EKEN'e, manevi desteklerini her daim hissettiğim sevgili aileme, her zaman yanımda olan dostum Melike Nur BOYRAZ'a ve son olarak çalışmama katılıp, destek veren katılımcılara teőekkürlerimi sunarım.

Ayşe Nur EKEN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu	2
Araştırmanın Problemi.....	2
Araştırmanın Alt Problemleri	3
Araştırmanın Amacı.....	3
Araştırmanın Önemi.....	3
Araştırmanın Varsayımları.....	4
Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
Araştırmanın Modeli.....	4
Araştırmanın Hipotezleri	5
Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	5
Veri Toplama Araçları	6
Verilerin Değerlendirilmesi	6
İlgili Literatür Çalışmaları	7
BİRİNCİ BÖLÜM	15
1. MUTLULUK KAVRAMI	15
1.1. Kur'an ve Sünnette Mutluluk.....	17
1.1.1. Kur'an'da Mutluluk	17
1.1.1.1. Kur'an'da Mutluluğun Ahlakî Temelleri	20
1.1.1.1.1. Dua.....	20
1.1.1.1.2. Sabır.....	22
1.1.1.1.3. Şükür.....	23
1.1.1.1.4. Tevbe	25
1.1.2. Sünnette Mutluluk.....	27
1.2. Mutluluğun Felsefe ve Ahlak Felsefesindeki Yeri	29
1.3. İslam Filozoflarında Mutluluk	31

1.3.1. Farabî	32
1.3.2. İbn Sina	34
1.3.3. İbn Miskeveyh	35
1.3.4. Gazâlî	37
İKİNCİ BÖLÜM.....	39
2. BULGULAR VE YORUMLAR	39
2.1.Araştırma Bulguları	39
2.2.Hipotezlerin Analizi ve Yorumlar	56
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	63
KAYNAKÇA.....	67
EKLER	71
EK 1: Anket Formu.....	71
ÖZ GEÇMİŞ	73

KISALTMALAR

C	: Cilt
çev.	: Çeviren
n	: Katılımcı Sayısı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SPSS	: Sosyal Bilimler İstatistik Paket Programı (Statistical Package for the Social Sciences)
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
vb.	: Ve Benzeri
Yay.	: Yayınevi, Yayınları

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyetleri	39
Tablo 2. Katılımcıların Yaşları.....	39
Tablo 3. Katılımcıların Ailelerinin Aylık Gelir Durumu	40
Tablo 4. Katılımcıların Kendini Mutlu İnsan Olarak Tanımlama Durumları	40
Tablo 5. Tablo Ahlaklı İnsanın Mutlu İnsan Olma Düşüncesi	41
Tablo 6. Dini Konularda Bilgi Almanın Kişiyi Mutlu Etme Durumu	41
Tablo 7. Dini Konularda Bilgi Almak Sizi Ahlaklı Yapıyor Mu?	42
Tablo 8. Din Temelli Bir Eğitim Aldığınız İçin Mutlu Musunuz?	42
Tablo 9. Dini Konularda Bilginizin Ne Kadar Olduğunu Düşünüyorsunuz?	43
Tablo 10. Dini Konularda Eğitim Aldıkça ve Bilgileriniz Arttıkça Mutlu Oluyor Musunuz?	43
Tablo 11. İbadet Edince Mutlu Oluyor Musunuz?.....	44
Tablo 12. İbadetleri Yerine Getirmedığınız Zamanlarda Kendinizi Mutsuz Hissediyor Musunuz?	44
Tablo 13. Sizce Dini Emirler Yerine Getirilmese de Sadece Allah'a İnanmak Mutluluk Sağlar Mı?	45
Tablo 14. Ne Sıklıkla Dua Edersiniz?	45
Tablo 15. Dua Edince Mutluluğunuz Artıyor Mu?	46
Tablo 16. Sizin veya Tanıdıklarınızın Başına Bir Felaket Geldiği Zaman Tepkiniz Ne Oluyor?	46
Tablo 17. Başınıza Gelen Olumsuzluklara Karşı Aldığınız Din Eğitiminden Yararlanıyor Musunuz?	47
Tablo 18. Ölümünden Sonra Bir Hayat Olduğunu Düşünüyor Musunuz?	47
Tablo 19. Ölümünden Sonraki Hayatta Mutluluk Olduğunu Düşünüyor Musunuz?	48
Tablo 20. Bu Dünyada Mutsuz Olanların Ahirette Mutlu Olacağına İnanıyor Musunuz?	48
Tablo 21. Cinsiyet ile Din Temelli Bir Eğitim Aldığınız İçin Mutlu Olma Durumunun Karşılaştırılması	49
Tablo 22. Cinsiyet ile Dini Konularda Bilgi Almanın Kişiyi Mutlu Etme Durumunun Karşılaştırılması	50

Tablo 23. Cinsiyet ile Kendini Mutlu İnsan Olarak Tanımlama Durumunun Karşılaştırılması.....	51
Tablo 24. Tablo Aylık Gelir Durumu ve Din Temelli Eğitim Aldığınız İçin Mutlu Musunuz Yargısının Karşılaştırılması.....	52
Tablo 25. Tablo Aylık Gelir Durumu ve Kendini Mutlu İnsan Olarak Görme Durumlarının Karşılaştırılması.....	53
Tablo 26. Kendini mutlu insan olarak görme ve dua etme sıklığının karşılaştırılması	54
Tablo 27. Anketteki ifadelerin cinsiyete göre farklılaşma durumlarının incelenmesine yönelik Mann-Whitney U testi sonuçları	55

ÖZET

Bu araştırma İmam Hatip Lisesi öğrencilerinde din eğitimi ve mutluluk ilişkisinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Amacımız teorik olarak karşılaştığımız mutluluk kavramının pratikteki etkilerini ortaya çıkartmaya çalışmaktır. Çağların ve çağımızın en büyük sorunlarından biri olan mutluluğa ulaşma yolu, kanaatimizce din eğitimi ile kazanılabilir.

Tezimizin hazırlanmasında öncelikle genel mutluluk tanımlarından, Kur'an ve sünnetin konuyu ele aldığı ayet ve hadislerden ve filozofların konuya bakışını ele alan kaynaklardan yararlanılmıştır. Anket bölümünün kaynaklarını ise, araştırma sonuçları, makaleler ve tezler oluşturmaktadır.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde mutluluk kavramının genel tanımları yapılmış, konu Kur'an ve sünnet temelli açıklanmaya çalışılmış, konunun ahlak felsefesindeki yeri ve İslam filozoflarının yorumları dâhilinde ele alınmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise anket sonuçları ve yorumları yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din, Mutluluk, Din Eğitimi.

ABSTRACT

Aim of this research to analyse the relation of religious education with happiness for the students in islamic divinity students high-schools. our purpose is to reveal the effects of happiness concept that we face as teorically, in practical. In our opinion, reaching path to happiness which is one of the most powerful desire in epochs and our age is able to have with religional education.

During the preparation of our thesis, we benefit from these sources; firstly general specification of happiness, handled the subject by versicles and hadiths of the Quran and the sunna, view of the subjects of philosophers. Also sources of chapter of questionnaire are constituted that survey results, articles and thesis.

This studying comprised of two chapters. In first chapter, general descriptions of happiness are defined, subject is explained on base of Quran and Sunnah, is tried to review within remarks of Islamic philosophers and place of the subject in moral philosophy. In second chapter, survey results, commentaries are falled within.

Key words: religion, religious education, happiness.

GİRİŞ

İnsan var olduğundan bu yana mutlu olmanın yollarını aramış, mutluluk kavramı üzerinde düşünmüş, konuşmuş teoriler üretmiştir. Filozoflar, bilim adamları, mutasavvıflar tarafından ele alınan mutluluk kavramı ve bu kavramın kaynakları, yolları, sonuçları hakkında çok sayıda açıklamalar yapılmıştır. Yapılan açıklamaların neticesinde ortak bir mutluluk tanımı oluşturulmamasına da genel hatlarıyla mutluluğun insanın, memnuniyet, sıhhat, iyilik, şükür, erdem gibi olumlu duygularını bir çatı altında topladığı görülmüştür.

Mutluluk kavramı tarih boyunca felsefenin en önemli ve en temel konularından birisi olmuştur. İnsan davranışlarının en temel gayesi mutluluk arayışı olarak görülen ‘eudaimonia’ yani ‘mutluluk ahlaki’ akımı ortaya çıkmıştır. Eudaimonia, mutluluğa erme¹ ve insan davranışlarının en son gayesi olarak mutluluğu görme anlayışıdır.² Ancak düşünce tarihi boyunca davranışların son ereğinin mutluluk olduğu konusunda hem fikir olan filozoflar mutluluğun ne olduğu konusunda tartışmışlardır. Mutluluğu eudaimonizmin babası sayılan Demokritos, mutlak iyi olan eylemler olarak tanımlarken, Sokrates’e göre, erdemli olmak mutlu olmak demektir. Aristo ise mutluluk kavramını bir çatı altında toplamış, mutluluk erdeme uygun eylemlerdir demiştir. Bu anlayışa karşı çıkan Kant ise, mutluluğu ödev olarak tanımlamıştır.

İslam Dini insanlara mutluluk yollarını göstermiş, bu yolda ilerleyenlerin mutluluğa erişeceklerini vaad etmiştir. Allah, Kur’an’a bu vaadine ulaşabilmemiz adına bazı ahlakî temeller koymuştur. Bu ahlakî temellere uyanların bu dünyada da ahirette de mutluluğa erişeceklerini, gönderdiği Resulle bize bildirmiştir. Konunun önemi üzerine pek çok İslam âlimi bu konuyu ele almıştır. İslam filozofları, mutluluk için ‘es-saade’ kelimesini kullanmış, en yüksek mutluluğu ‘es-saadetu’l kusva’ olarak tanımlamışlardır. Farabi mutluluğu erdemli toplumda yaşamakta bulurken, İbn Sina, erdemlerin mutedilinde bulmuş, İbn Miskeveyh ise, mutluluğu Aristo geleneğiyle sentezleyip aklın yetkinleştirilmesinin ve nesillere eğitim yoluyla

¹ Süleyman Hayri Bolay, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 11. Basım, 2013, s.122.

² Bedia Akarsu, *Mutluluk Ahlakı*, İstanbul, 1998, s.23.

aktarılmamasının önemine değinmiş, son olarak Gazali, mutluluğu Allah'ın bilgisinde bulmuştur.

Mutluluk konusunun insanlık tarihinin başından bu yana bu kadar önem arz etmesi ve Allah'ın insanların ahiret ve dünya mutluluğuna çok önem vermesi, insanların İslam'ın vaad ettiği mutluluk bilgisine ancak eğitimle erişebileceği düşüncesinden hareketle tezimizde teorik olan mutluluk anlayışlarına yer vermeye çalıştık. Akabinde İmam Hatip Lisesi öğrencilerinde din eğitimi ve mutluluk ilişkisini incelemeye çalıştık.

Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu, İmam Hatip Lisesi öğrencilerinde din eğitimi ve mutluluk ilişkisinin incelenmesidir. Mutluluk, insanlığın doğuşundan bu yana her zaman en büyük gaye olmuştur. İslam, her zaman kendini huzur ve saadet dini olarak tanımlamıştır. Kur'an'da huzur ve mutluluğa ulaştıran temel değerler yer almış ve bu temel değerlerin uygulanması noktasında Peygamber Efendimiz bize örnek olmuştur. Resulün örnekliğinden yola çıkarak mutluluk bilgisine ancak eğitimle erişebileceği kanaatine vardık. Bu kanaat doğrultusunda, birinci bölümde öncelikle mutluluk kavramının Kur'an'daki ahlakî temellerini ele alıp, Peygamberimizin konuya ilişkin örneklerine yer verilecektir. Daha sonra ise mutluluk kavramının felsefe tarihindeki konumuna değinilip, İslam filozoflarının mutluluğa bakış açıları ele alınmaya çalışılacaktır.

İkinci bölümde ise uyguladığımız anketlerin verileri ve bulguları yorumlanacaktır.

Araştırmanın Problemi

Bu araştırmanın problemi, Sivas il merkezi örneğinde İmam Hatip Lisesi öğrencilerinde din eğitimi ve mutluluk arasında ilişki var mıdır? Öğrencilerin aldıkları din eğitiminin mutluluklarına olan etkisinin birtakım demografik değişkenlerle arasında anlamlı fark var mıdır?

Araştırmanın Alt Problemleri

Ana problemlerden yararlanarak oluşturulan alt problemler aşağıda sıralanmıştır.

1. Din eğitimi ile bireyin mutluluğu arasında bir ilişki var mıdır?
2. Katılımcıların cinsiyetleri mutlulukları üzerinde etkili midir?
3. Katılımcıların ailelerinin aylık gelir durumu mutlulukları üzerinde etkili midir?
4. Katılımcıların dua etme sıklığı mutlulukları üzerinde etkili midir?
5. Katılımcıların cinsiyetleri din temelli eğitim aldıkları için mutlu olma durumlarını etkiler mi?
6. Katılımcıların cinsiyetleri kendini mutlu insan olarak tanımlama durumlarını etkiler mi?
7. Katılımcıların ailelerinin aylık gelir durumu din temelli eğitim aldıkları için mutlu olma durumlarını etkiler mi?
8. Katılımcıların ailelerinin aylık gelir durumu kendini mutlu insan olarak tanımlama durumlarını etkiler mi?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Sivas merkezde öğrenimine devam eden İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin aldıkları din eğitimi ile mutlulukları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu ilişki durumunun cinsiyet ve ailenin gelir durumu gibi birtakım demografik değişkenlerle ilişkisi olup olmadığını tespit etmektir.

Araştırmanın Önemi

Mutluluk; çağımızın ve çağların en önemli konularından biridir. Her zaman mutluluk hayatın gayesi, vazgeçilmezi olarak görülmüştür. Mutluluk konusunun felsefe ve psikoloji alanlarında, mutluluğun çeşitli boyutları ele alınarak çalışılmış olduğunu gördük. Ancak mutluluk konusunun din eğitimi bağlamında çalışılmamış olması konu ile ilgili araştırma gereksinimini doğurmuştur. Bizde konunun önemine

binaen konuyu din eğitimi perspektifinde ele almaya gayret ettik. Aynı zamanda çalışmamızın ilk olması çalışmamızın önemini arttırmaktadır.

Araştırmanın Varsayımları

1. Bu çalışmada çalışma grubunu oluşturan İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin, veri toplama aracında sorulan soruları doğru, samimi, tarafsız ve gerçekleri yansıtacak şekilde cevapladıkları varsayılmıştır.
2. Seçilen örneklem grubunun evreni yansıttığı varsayılmıştır.
3. Araştırma için kullanılan veri toplama araçları geçerli ve güvenilirlerdir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı, Sivas Anadolu İmam Hatip Lisesi, Sivas Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, A.Samed Bal Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Asım Şahin Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Abdulhamid Han Anadolu İmam Hatip Lisesinde 2018-2019 öğretim yılında okula devam etmekte olan 485 tane 12. sınıf öğrencisi ile sınırlıdır.
2. Araştırma ankete katılan kişilerin verdikleri cevaplardan ulaşılan verilerle sınırlıdır.
3. Araştırma bulgularının genellenebilirliği bu çalışma örneklemini ile sınırlıdır.
4. Araştırmamız 2019 tarihi ile sınırlıdır.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma betimsel bir çalışmadır. İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin aldıkları din eğitimi ile mutlulukları arasındaki ilişki bilimsel araştırma modellerinden tarama modeli ile araştırılmıştır. Bu iki değişken arasındaki durum tarama modelinin çeşitlerinden ilişkisel tarama modeli ile tespit edilmiştir. Nicel yöntemle tarama modeli temel alınarak veriler anket tekniği ile elde edilmiştir. Çalışmada araştırma grubunu Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı, Sivas Anadolu İmam Hatip Lisesi, Sivas Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, A.Samed Bal

Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Asım Şahin Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Abdulhamid Han Anadolu İmam Hatip Lisesinde öğrenimine devam eden 12. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Öğrencilerin mutluluk durumlarını birtakım demografik değişkenlerle ilişkisi olup olmadığını tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Hipotezleri

Bu tez din eğitimi alan bireylerin mutluluk durumlarını anlamaya yönelik hazırlanmıştır. Anket tekniği uygulanmıştır. Ankette araştırılan hipotezler şunlardır:

1. Öğrenciler din eğitimi aldıkları için mutludur.
2. Öğrencilerin cinsiyetleri mutlulukları üzerinde etkilidir.
3. Ailenin aylık gelir durumu mutluluğu etkileyen bir faktördür.
4. Öğrencilerin dua etme sıklığı mutluluğu etkileyen bir faktördür.
5. Öğrenciler aldıkları din eğitimi sayesinde ibadet eder ve bunun sonucunda mutlu olur.
6. Öğrenciler başlarına gelen sıkıntılardan aldıkları din eğitimi sayesinde kurtulurlar.
7. Öğrenciler aldıkları din eğitimi sayesinde ölümden sonraki hayatta mutluluk olduğunu düşünürler.
8. Öğrenciler aldıkları din eğitimi sayesinde ahlaklı insanı mutlu insan olarak tanımlarlar.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı, İmam Hatip Liselerinde öğrenimine devam eden 12. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Sivas Anadolu İmam Hatip Lisesi, Sivas Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, A.Samed Bal Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Asım Şahin Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Abdulhamid Han Anadolu İmam Hatip Lisesinde eğitim öğretim hayatının 12. sınıfına devam eden 485 öğrenci oluşturmaktadır.

Örneklem grubumuz İmam Hatip Lisesi 12. sınıf öğrencileri arasından random (tesadüfen) örneklem yöntemiyle seçilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında veri toplamak amacıyla, nicel yöntemle tarama modeli temel alınarak veriler anket tekniği ile elde edilmiştir. Araştırmacı tarafından hazırlanmış olan sorular, anket tekniği ile katılımcılara uygulanmıştır. Bu teknik ile çok sayıda öğrenciye ulaşılma imkânı elde edilmiştir. Aynı zamanda elde edilen verilerin bilgisayar destekli programlar sayesinde analiz edilmiştir.

Anket hazırlanmadan önce problemin tespiti yapılmış ve sorular düzenlenmiştir. Danışmanımın görüşleri ve gerekli izinler alındıktan sonra öğrenciler üzerinde iki hafta süre ile uygulanmıştır.

Anketlerin uygulaması, 2018-2019 eğitim öğretim yılında, Sivas merkezde bulunan Sivas Anadolu İmam Hatip Lisesi, Sivas Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, A.Samed Bal Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Asım Şahin Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Abdulhamid Han Anadolu İmam Hatip Lisesinde eğitim öğretim hayatına devam eden, 12. sınıf öğrencilerine gönüllülük esasına uyularak, istekli öğrencilere uygulanmıştır. Anketin uygulanması esnasında, katılımcılardan sorulara kendilerine yakın hissettikleri cevabı seçmeleri istenmiştir. Her bir anketin cevaplanabilmesi için süre 5 dakika olarak belirtilmiştir. Araştırmacı tarafından anketin doldurulması gözlemlenmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı İmam Hatip Liseleri tespit edilmiştir. Anket uygulanacak öğrencilerin çeşitliliği açısından merkez İmam Hatip Liselerinden bazıları seçilmiştir. Anketin uygulanması 2019 yılı Nisan ayı içerisinde yapılmıştır. Bu uygulamaların yapılması için Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınmıştır.

Anket bizzat araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Öğrencilerden toplanan anket formları incelenmiştir. Sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan SPSS 20 programına girilmiştir. Frekans verileri bir sonraki bölümde çizelgeler halinde sunulmuş ve sonuçlar yorumlanmıştır. Ek olarak anketin geçerlilik ve güvenilirlik sonuçları aşağıda sunulmuştur.

İşlem özeti			
		N	%
Cases	Geçerli	442	91,1
	Dışlanan ^a	43	8,9
	Toplam	485	100,0
a. listeden dışlanan			

Güvenilirlik İstatistikleri	
Cronbach's Alpha	İfade
,733	16

İstatistiksel analizlerde güvenilirlik katsayısı hesaplanmasında Cronbach's Alpha katsayısı esas alınmaktadır. Elde edilen sonuçların güvenilirlik hesaplaması şu şekilde yapılmaktadır:

$0.00 \leq \alpha < 0.40$ → güvenilir değil

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ → düşük güvenilirlik

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ → oldukça güvenilir

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ → yüksek güvenilirlik

İlgili Literatür Çalışmaları

TOPRAK (2014), 'Ergenlerde Mutluluk Ve Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak Psikolojik Sağamlık Ve Psikolojik İhtiyaç Doyumu'

Bu çalışmanın amacı, ergenlerde psikolojik sağamlık ve psikolojik ihtiyaç doyumunun mutluluk ve yaşam doyumunu anlamlı biçimde yordayıp yordamadığını tespit etmek ve ergenlerin mutluluk, yaşam doyumunu, psikolojik sağamlık ve psikolojik ihtiyaç doyumunu düzeylerini çeşitli demografik değişkenler açasından incelemektir. Araştırmanın örneklemi; 2012-2013 eğitim-öğretim yılında Karadeniz

Ereğli' deki 6 farklı lisenin 10, 11 ve 12. sınıflarında okuyan toplam 477 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada öğrencilerin cinsiyetleri, sosyoekonomik düzeyleri, anne-baba yaşamsal durumları ve anne-baba eğitim düzeyleri hakkında bilgi toplamak amacıyla Demografik Bilgi Formu, yaşam doyumu düzeylerini belirlemek amacıyla Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilen ve Türkçe' ye uyarlaması Yetim (1993) tarafından yapılan Yaşam Doyumu, psikolojik ihtiyaç doyumu düzeylerini tespit etmek amacıyla Deci ve Ryan (1991) tarafından geliştirilen ve Cihangir-Çankaya ve Bacanlı (2003) tarafından Türkçe' ye uyarlanan İhtiyaç Doyumu Ölçeği, mutluluk düzeylerini belirlemek amacıyla Hills ve Argyle (2002) tarafından geliştirilen ve Akıncı-Çötök ve Doğan (2011) tarafından Türkçe' ye uyarlanan Oxford Mutluluk ve psikolojik sağlık düzeylerini belirlemek amacıyla Smith ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen ve Doğan (2013) tarafından Türkçe' ye uyarlanan Psikolojik Sağlık Ölçeği Kısa Formu kullanılmıştır. Veriler; SPSS 15 istatistik programı kullanılarak, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu, Basit ve Çoklu Regresyon Analizi, ANOVA ve t testi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda psikolojik ihtiyaç doyumunun ve psikolojik sağlamlığın ayrı ayrı mutluluğu ve yaşam doyumunu anlamlı biçimde yordadıkları tespit edilmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkenleri olarak işlem gören mutluluk ve yaşam doyumu, bağımsız değişkenleri olarak işlem gören psikolojik sağlamlık ve psikolojik ihtiyaç doyumu kavramlarının demografik değişkenlerle ilişkilerine bakıldığında; ergenlerde cinsiyetin yalnızca ilişki ihtiyacı ve psikolojik sağlamlık düzeylerinde, sosyo-ekonomik düzeyin mutluluk ve yaşam doyumu düzeylerinde, annenin sağ olma durumunun psikolojik sağlamlık haricinde tüm değişkenler üzerinde anlamlı farklılıklar oluşturduğu, ancak babanın sağ olma durumunun hiçbir değişken üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Ayrıca baba eğitim düzeyinin psikolojik sağlamlık haricinde tüm değişkenler üzerinde anlamlı farklılıklar oluşturduğu, ancak annenin eğitim düzeyinin hiçbir değişken üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Araştırma sonuçları, elde edilen bulgular ışığında tartışılmış ve ileride yapılacak çalışmalara ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

ACABOĞA (2007), ‘Din- Mutluluk İlişkisi’

İnsan, doğumundan ölümüne kadar hep mutlu olmak arzusu içerisinde. Mutluluk insanın hayatının amacı ve anlamıdır. Bu yüzden o, daima ona mutluluğu yaşatacak şeyi arar durur. Modern dünyada teknolojinin ve bilimin ilerlemesi ile insanın mutluluğunun artacağı düşünülmüştür. Oysaki teknolojinin ilerlemesi insanın mutlu olmasına vesile olmamış, aksine kaygının, sıkıntının, stresin artmasına neden olmuştur. Bu ortam içerisinde insan kendisini mutlu edecek her yöntemi kullanmaya çalışmıştır. Kişileri mutluluğa götüreceği çeşitli formüller üretilmeye çalışılmış ve bu formüllerle ilgili yöntemler ve kitaplar tüm dünya üzerinde rağbet görmüştür. Başlangıcını insanlığın başlangıç tarihi olarak gösterebileceğimiz dinler de kişilerin mutluluğunu hedeflediklerini, amaçlarının insana dünya ve ahiret mutluluğunu kazandırmak olduğunu ifade etmişlerdir. Öyleyse mutluluğu arzulayan insan için dinler olumlu bir katkıda bulunabilir. Çünkü dinler, insanın yaratılışına uygun formüller ileri sürer. Bu yüzden bir dine inanma nasıl insanın doğasında yer alıyorsa, inandığı dinin ona mutluluğu getireceği düşüncesine sahip olmak da kişilerin zihninde yer alabilir. Bu durumda din ile mutluluk arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu söylenilebilir.

JASAREVVIĆ (2014), ‘Bosnalı Gençlerde Din Ve Mutluluk İlişkisi Üzerine Araştırma’

Mutluluk ve din ilişkisi son dönemlerde psikolojinin en fazla ilgilendiği konular arasında görülmektedir. İnsan tarih boyunca mutluluk yolları aramış, mutlu olmak arzusu içerisinde olmuştur. Din de aynı şekilde insanlık tarihiyle beraber var olan, insanlara hem bu dünyada hem de ahirette mutluluğu kazandırmaya çalışmaktadır. Bu sebeple mutluluğu her zaman arayan insan için dinin katkısının büyük olduğunu söylemek yanlış olamaz. Bu çalışma teorik ve ampirik olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde teorik çerçevesinde araştırmanın temel kavramları, mutluluk ile din ilişkisi genel olarak ele alınmıştır. İkinci bölümde ise mülakat yöntemiyle Bosna Hersek'te yaşayan 50 ergen üzerinde yapılan bu araştırmada, onların dini tutumlarının, dini emirlerin yerine getirip getirmemesinin mutlulukla ilişkisini incelenmiştir.

ÖZTÜRK (2017), 'Ergenlerde Dindarlık İle Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Çarşamba Örneği)'

Bu araştırma sürecinde lise öğrencilerinin dindarlık özellikleri ile öznel iyi oluş durumları arasındaki ilişkiler çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Bu kapsamda Samsun ili Çarşamba ilçesinde liselerde öğrenim görmekte olan toplam 540 öğrenciye ulaşılarak araştırma sürecinde kullanılan veri toplama araçları uygulanmıştır. Araştırma sürecinde toplanan verilerin veri analizine uygunluğunu belirlemek için normallik testleri yapılmış ve veri setlerinin parametrik nitelik taşıdığı belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırma sürecinde veri analizi için t testi, varyans analizi, korelasyon analizi ve regresyon analizi uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının cinsiyet ve anne baba tutumlarına göre anlamlı farklılaşma göstermediği bulunmuştur. Buna karşın lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının yaş değişkenine göre bilgi ve duygu alt boyutunda anlamlı farklılaşma gösterdiği, ailenin gelir düzeyine, duygu ve etki alt boyutlarında anlamlı farklılaşma gösterdiği, herhangi bir dini gruba ait olma değişkenine göre ibadet, bilgi ve duygu alt boyutlarında anlamlı farklılaşma olduğu, dini yayınları takip etme değişkenine göre sadece etki alt boyutunda anlamlı farklılaşma olduğu, anne eğitim düzeyi değişkenine göre inanç, bilgi, duygu ve etki alt boyutlarında anlamlı farklılaşma olduğu, baba eğitim düzeyi değişkenine göre bilgi ve duygu alt boyutlarında anlamlı farklılaşma olduğu bulunmuştur. Ayrıca, lise öğrencilerinde dindarlık ile öznel iyi oluş arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler olduğu ve dindarlığın öznel iyi oluşu tüm alt boyutları ile pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur. Elde edilen bulgulardan hareketle dindarlığın lise öğrencilerinde öznel iyi oluşu anlamlı düzeyde etkileyen önemli bir değişken olduğu ve öznel iyi oluşu artırarak yaşam doyumunu artırmayı hedefleyen çalışmalarda dindarlık değişkeninin önemli bir etmen olarak göz önünde bulundurulmasının yararlı olacağı söylenebilir.

CAN(2018), 'Üniversite Öğrencilerinin Mutluluk, Psikolojik Sağlık Ve Öz Yeterlik Düzeylerinin İncelenmesi'

Psikoloji başta olmak üzere insanı ve toplumu anlamayı kendine amaç edinmiş farklı disiplinler mutluluğu insanlığın ulaşmak istediği en büyük amaç

olarak belirlemiştir. Mutluluğa atfedilen bu önem ise mutluluğu yordayan etmenleri araştırmayı önemli kılmaktadır. Bu araştırmanın amacı da üniversite öğrencilerinin mutluluk, psikolojik sağlamlık ve öz yeterlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmanın örneklemi, farklı fakültelerde öğrenimine devam eden, 208 kadın ve 105 erkek olmak üzere toplam 323 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplamak amacıyla; Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu (OMÖ-KF), Genel Öz Yeterlik Ölçeği (GÖYÖ), Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (KPSÖ) ve Kişisel Bilgi Formu (KBF) kullanılmıştır. Ölçekler yardımıyla toplanan veriler bilgisayara aktarılmış ve SPSS 21.00 paket programıyla analiz edilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama, korelasyon analizi tekniklerinin yanı sıra üniversite öğrencilerinin mutluluk, psikolojik sağlamlık ve öz yeterlik düzeylerinin, öğrenim görülen fakülte, sınıf düzeyi ve yaşanan yere göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü ANOVA analiz edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin mutluluk, psikolojik sağlamlık ve öz yeterlik düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını analiz etmek için t testinden yararlanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda üniversite öğrencilerinin mutluluk, öz yeterlik ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında orta düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Öğrencilerin cinsiyetleri, sınıf düzeyleri ve yaşanan yere göre mutluluk düzeyleri karşılaştırıldığında manidar bir farkın görülmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda öz yeterlik, psikolojik sağlamlık ve mutluluğu artırmaya yönelik ayrı ayrı çalışmalar yapıp etkililiği araştırılabilir. Ayrıca psikolojik sağlamlık ve öz yeterlik düzeyleri dördüncü sınıflara nazaran 1-2 ve 3. Sınıf öğrencilerinde daha düşük bulunmuştur. Bu açıdan bakıldığında, üniversitelerin Psikolojik Danışma Birimlerinin özellikle üniversiteye yeni başlayacak öğrencilere yönelik psiko-eğitim programları düzenlemesi faydalı olacaktır.

AYDEMİR (2008), 'Dindarlık Ve Mutluluk İlişkisi (ilk yetişkinlik dönemi)'

Bu araştırmanın amacı, ilk yetişkinlik döneminde bulunan bireylerin dindarlık ve mutluluk düzeylerinin bazı bağımsız değişkenler açısından incelemek ve aralarındaki ilişkiyi açıklamaktır. Araştırma, 2007 yılında Samsun İlinin Bafra İlçesinde, 20-35 yaş grubunda bulunan ve tesadüfi olarak seçilen 254 yetişkin üzerinde yapılmıştır. Araştırmada bireylerin dindarlık ve mutluluk düzeyleri üzerinde etkili olduğu düşünülen cinsiyet, yaş, medenî durum, meslek grubu, gelir seviyesi,

öğrenim durumu ve yerleşim yeri olmak üzere yedi bağımsız değişken ele alınmıştır. Araştırmada bağımlı değişkenleri oluşturan bireylerin dindarlık ve mutluluk düzeylerini ölçmek için düzenlenen Dindarlık Envanteri ve Mutluluk Envanteri ile Kişisel Bilgi Anketi kullanılmıştır. Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın amacı, problem ve alt problemler, hipotezler, temel kavramlar ve ilgili çalışmalar; ikinci bölümde yetişkinlerin fiziksel, psikolojik, sosyal, dinî, ahlâkî özellikleri ile dindarlık ve mutluluk ilişkisi; üçüncü bölümde yöntem ve uygulama; dördüncü bölümde bulgular ve yorum kısmı bulunmaktadır. Sonuç kısmında ise, araştırmada elde edilen bulgular ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizinde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) paket programı, hipotezlerin test edilmesinde ise varyans analizi (ANOVA- F testi) kullanılmıştır. Sonuçların önemlilik düzeyinde en çok 0.05 hata payı olarak kabul edilmiştir. Sonuç olarak, yaş, medenî durum, gelir düzeyi, öğrenim durumu ve yerleşim yerinin dindarlık düzeyini etkilediği ortaya çıkmıştır. Mutluluk düzeyini ise, medenî durum, gelir ve öğrenim düzeyi etkilemiştir. Dindarlığın, mutluluğun artmasında önemli bir etken olduğu görülmüştür.

TOPRAK (2014), 'Ergenlerde Mutluluk Ve Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak Psikolojik Sağlık Ve Psikolojik İhtiyaç Doyumu'

Bu çalışmanın amacı, ergenlerde psikolojik sağlık ve psikolojik ihtiyaç doyumunun mutluluk ve yaşam doyumunu anlamlı biçimde yordayıp yordamadığını tespit etmek ve ergenlerin mutluluk, yaşam doyumunu, psikolojik sağlık ve psikolojik ihtiyaç doyumunu düzeylerini çeşitli demografik değişkenler açısından incelemektir. Araştırmanın örneklemi; 2012-2013 eğitim-öğretim yılında Karadeniz Ereğli' deki 6 farklı lisenin 10, 11 ve 12. sınıflarında okuyan toplam 477 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada öğrencilerin cinsiyetleri, sosyoekonomik düzeyleri, anne-baba yaşamsal durumları ve anne-baba eğitim düzeyleri hakkında bilgi toplamak amacıyla Demografik Bilgi Formu, yaşam doyumunu düzeylerini belirlemek amacıyla Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilen ve Türkçe' ye uyarlaması Yetim (1993) tarafından yapılan Yaşam Doyumu, psikolojik ihtiyaç doyumunu düzeylerini tespit etmek amacıyla Deci ve Ryan (1991) tarafından geliştirilen ve Cihangir-Çankaya ve Bacanlı (2003) tarafından Türkçe' ye uyarlanan İhtiyaç Doyumu Ölçeği, mutluluk düzeylerini belirlemek amacıyla Hills ve Argyle

(2002) tarafından geliştirilen ve Akıncı-Çötök ve Doğan (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Oxford Mutluluk ve psikolojik sağlık düzeylerini belirlemek amacıyla Smith ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen ve Doğan (2013) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Psikolojik Sağlık Ölçeği Kısa Formu kullanılmıştır. Veriler; SPSS 15 istatistik programı kullanılarak, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu, Basit ve Çoklu Regresyon Analizi, ANOVA ve t testi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda psikolojik ihtiyaç doyumunun ve psikolojik sağlamlığın ayrı ayrı mutluluğu ve yaşam doyumunu anlamlı biçimde yordadıkları tespit edilmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkenleri olarak işlem gören mutluluk ve yaşam doyumu, bağımsız değişkenleri olarak işlem gören psikolojik sağlık ve psikolojik ihtiyaç doyumu kavramlarının demografik değişkenlerle ilişkilerine bakıldığında; ergenlerde cinsiyetin yalnızca ilişki ihtiyacı ve psikolojik sağlık düzeylerinde, sosyo-ekonomik düzeyin mutluluk ve yaşam doyumu düzeylerinde, annenin sağ olma durumunun psikolojik sağlık haricinde tüm değişkenler üzerinde anlamlı farklılıklar oluşturduğu, ancak babanın sağ olma durumunun hiçbir değişken üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Ayrıca baba eğitim düzeyinin psikolojik sağlık haricinde tüm değişkenler üzerinde anlamlı farklılıklar oluşturduğu, ancak annenin eğitim düzeyinin hiçbir değişken üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Araştırma sonuçları, elde edilen bulgular ışığında tartışılmış ve ileride yapılacak çalışmalara ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MUTLULUK KAVRAMI

Mutluluk öznel bir durum olduğu için, tanımlanması da oldukça zor ve çeşitlidir. Türk Dil Kurumunda kelime anlamı olarak “bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, mut, ongunluk, kut, saadet, bahtiyarlık, saadetsizlik” olarak tanımlanmıştır.³ Arapçada ‘saide’ kökünden türetilen saadet kelimesi,⁴ mutluluk, kutluluk, mübareklik⁵ anlamlarına gelmektedir. Arapçada saadet olarak tanımlanan kelimenin İngilizce karşılığı olarak ‘happiness’ kavramı kullanılmaktadır. ‘Happiness’ zengin olma talihi anlamına gelmektedir. Çeşitli diller incelendiğinde mutluluk kavramının, bolluk anlamındaki ‘aug’ kökünden türetildiği görülmektedir. Bu kökten türetilen hemen hemen bütün sözcükler başarıliliği ve zenginliği ifade etmektedir.⁶

Mutluluk, insanları devamlı huzura erdirecek ruh halidir. Bu açıdan insanların dünyada ve ahirette ulaşmayı hedefledikleri en yüksek idealdir. Mutluluk ruhun tatmini ve huzuru, dinginlik halidir.⁷

Mutluluk görelî ve öznel bir durumdur ve çevresel koşullara karşı fazlaca duyarlıdır.⁸ Bazı insanlar için mutluluk, bedeni sağlığa sahip olmakken, bir kısım insanlar için mutluluk zenginlik, diğeri bir kısım insanlar için mutluluk, hayatta elde edilen başarı, bir başka bölüm insan için ise sağlam düşünceli ve inançlı olmaktır.⁹ Ama şüphesiz ki her insan doğası gereği hep huzur ve mutluluk içinde olmak, saadet dolu bir ömür sürmek ister ve kendisini acıya, gam ve kedere götüreceği her türlü sebepten kaçarak huzura ve mutluluğa kavuşmayı, neşe ve sevinç içinde bir hayat yaşamayı arzular ve bu hedef doğrultusunda büyük çabalar sarf eder.¹⁰

³ TDK Türkçe Sözlük, Ankara, 2009

⁴ Hasan Yıldız, *Kuran’da Mutluluk*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997. s.1

⁵ Hasan Akay, *İslami Terimler Sözlüğü*, İstanbul, 1991, s.275

⁶ Asiye Acaboğa, *Din-Mutluluk İlişkisi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2007, s.5

⁷ Süleyman Hayri Bolay, *Felsefe Sözlüğü*, Ankara, 2013, s.262

⁸ Ömer Demir, *Din Ekonomisi*, Ankara, 2013, s.205-214

⁹ Hayrani Altıntaş, ‘İslam Ahlakı ve İnsanî Davranışlar’, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C:36, (1977), s.16

¹⁰ Ahmet Akbaş, *age.*, s.13

Mutluluğun açığa çıkması ve pratikte görülmesi açısından erdemler büyük önem arz etmektedirler.¹¹ Erdem insanın davranışlarıyla ilgiliyken, mutluluk bu davranışlar sonucunda ortaya çıkan duygu durumunu ifade eder. Genel anlamda erdem insana mutluluk yollarını, hayatı değerlendirme kurallarını ve öteki insanlara karşı görevlerinin öğretir.¹² Bu bağlamda erdemlerin yerine getirilmesi bireyin içsel huzuru ve mutluluğu ve diğer insanlarla olan sosyal uyumu açısından¹³ önemlidir. Dolayısıyla erdemler, mutluluğun araçlarıdır. Mutluluk için önemli olan, erdeme uygun etkinliklerdir. Erdeme aykırı etkinlikler ise mutsuzluğa sebep olur.¹⁴

Mutluluk nefse ait bir olgu olduğu için doğuştan ve kendiliğinden oluşan bir durum olmayıp sonradan kazanılan bir durumdur. Mutluluğa ulaştıran erdemler gibi mutsuzluğa götüren erdemsizlikler de sonradan kazanılmış karakter ve alışkanlıklardır. Dolayısıyla kazanılmamış bir erdemın kazanılması, kazanılmış olanın değiştirilmesi ve nefse tam yerleşmemiş olanın alışkanlık ve meleke haline getirilmesi mümkün olmaktadır.¹⁵

Genel anlamda, hakiki mutluluğu gerçekleştiren ve oluşturan üç temel unsur vardır:

1. İnsanın özünün hayır içinde ve iyi olması,
2. Hayatın hayır içinde ve iyi olması,
3. Sonun hayır içinde ve iyi olması.¹⁶

Bu durumda, mutluluk ve mutlu olmak ruh hayatının her cephesine bağlıdır.¹⁷ Dolayısıyla erdemli davranışta bulunan insan, bu dünyada mutlu olacak, öteki hayatta ise tam ve yüce mutluluğa erişecektir.¹⁸

¹¹ Hayrani Altınbaş, *agm.*, s.18

¹² İbrahim Agah Çubukçu, *İslam'da Ahlak ve Mutluluk Felsefesi*, Ankara, 1977., s.7

¹³ Ali Ayten, *Erdeme Dönüş*, İstanbul, 2015, s. 63

¹⁴ Merve Gül Şaraldı, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'anı Kerimde Erdem ve Mutluluk*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2016, s.110

¹⁵ Hayrani Altınbaş, *agm.*, s.19

¹⁶ Nasır el-Umer, *Hayal ile Gerçek Arasında Mutluluk*, Çev.: Ömer Temizel, İstanbul, 2018, s.15

¹⁷ Hayrani Altınbaş, *agm.*, s.22

¹⁸ H.Hüseyin Bircan, *İslam Felsefesinde Mutluluk*, İstanbul, 2001, s.467

1.1. Kur'an ve Sünnette Mutluluk

İslam alimleri, dini tarif ederken, "Din, insanlara mutluluk yollarını gösteren, onların mutluluğa erişmelerine delalet eden ilahi kanundur" şeklinde tanımlamışlardır.¹⁹ Tanımda yer aldığı üzere dünyadaki mutluluk yollarını gösterip bu yolla asıl mutluluk yurduna erişmeyi sağlayan dindir. Din ve mutluluk ilişkisi İslam dini içerisinde önemli bir konuma sahiptir.

İslam'da saadet, hem dünya hem de ahiret hayatını kaplayan mübarek bir mutluluk anlayışıdır.²⁰ Dünya saadeti söz konusu edildiğinde, dünya hayatında dinin, aklın, bedeninin, neslin ve malın korunması, İslam'ın en büyük gayelerindendir. Bu gayeler, aynı zamanda günümüz dünyasının temel insan hak ve özgürlüklerinden saydığı hususlardır. Netice itibariyle dünya saadeti ancak bu beş temel hakkın korunduğu ve yaşatıldığı bir dünyada gerçekleşebilecektir.²¹

1.1.1. Kur'an'da Mutluluk

Kur'an bir felsefe kitabı olmadığı için diğer birçok konu gibi mutluluk da onda herhangi bir filozofun düşüncelerini ortaya koyduğu gibi sistemli bir şekilde sunulmamıştır.²² Ancak insan hayatının bu denli merkezinde olan huzur ve mutluluk, tüm insanlığı kendisine muhatap kabul eden Kur'an-ı Kerim'in de en temel konuları arasındadır ve elbette Onun bu hususta kendisine has bir bakış açısı, bu alandaki problemlere dair özgün çözüm teklifleri ve örnekleri vardır.²³

Kur'an insanların mutlulukları için temel prensipler koymuş, bu temel prensiplere uyanların hem dünya hayatında hem de ahiret hayatında güzel bir hayat yaşayacaklarını ve sayısız nimetlere kavuşacaklarını belirtmiştir, aksine hareket edenlerin ise böyle bir hayattan mahrum kalacaklarını acı bir şekilde bildirmiştir.²⁴ Bu mutluluğun cüzîsi bu dünyada, küllisi ise ahirette, cennet ve cehennem korkusunun da ötesinde tüm niyetlerini ve davranışlarını Allah'ın emrine ve rızasına

¹⁹ Hayrani Altıntaş, *agm.*, s.19

²⁰ Hasan Akay, *age*, s.275

²¹ TDV Hadislerle İslam, Ankara, 2014, C:3, s.184

²² Hasan Hüseyin Bircan, *age.*, s.39

²³ Ahmet Akbaş, *age.*, s.14

²⁴ Merve Gül Şaraldı, *agt.*, s.65

uygun düşüp düşmeyeceği ölçüsüne göre değerlendirme derecesinde ahlaka sahip bireylere verilecektir.²⁵

Kur'an'da mutluluğu ifade eden veya mutlulukla doğrudan bağlantılı olan bazı kavramlar yer almaktadır. Kur'an'ın, insanın mutluluğunu ele alışına dair verileri ifade etmeleri açısından bu kavramlar büyük önem taşımaktadır. Aşağıda Kur'an'da insanın sevinç, neşe, huzur ve mutluluk halini ifade eden veya onun mutluluğuyla doğrudan ilgisi olan kavramlardan²⁶ bazıları seçilip ele alınmaya çalışılacaktır.

Bu kavramlardan ilk ele alacağımız 'saadet' kavramıdır. 'Saadet', Kur'an'ın mutluluğa dair en önemli asli kavramlarından biridir. 'Saadet' kelimesi köken itibariyle 'yardım, destek, başarı, uğur, sevinç, mutluluk' vb. birçok müspet manayı içeren bir kelime olduğu için, Türkçeye 'başarı, mutluluk ve bahtiyarlık' olarak²⁷ çevrilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de saadet kelimesi 'saade' olarak yer almamakta Hûd sûresindeki âyetlerde (11/105-108), 'şekavet' kavramıyla birlikte fiil ve isim olarak yer almaktadır.²⁸ Kur'an'da, şekavet kelimesi Allah'tan yüz çeviren, O'nun hidayetini reddedip, mutsuz olan kimselerle ilgili kullanılmıştır.²⁹

O gün geldiği zaman Allah'ın izni olmadan hiçbir kimse konuşamaz. Onlardan mutsuz (cehennemlik) olanlar da vardır, mutlu (cennetlik) olanlar da. Mutsuz olanlara gelince; cehennemdedirler. Onların orada şiddetli bir soluyuşları vardır. Onlar, gökler ve yerler durdukça orada ebedi olarak kalacaklardır. Ancak Rabbinin dilemesi başka. Şüphesiz Rabbin istediğini yapandır. Mutlu olanlara gelince, gökler ve yerler durdukça içinde ebedi kalmak üzere cennettedirler. Ancak Rabbinin dilemesi başka. Bu onlara ardı kesilmez bir lütuf olarak verilmiştir.³⁰

Bu ayetlerde insanların mahşerde yargılanmak üzere bir araya getirilecekleri bildirildikten sonra bazılarının bedbaht (şakî), bazılarının mutlu (saîd) olacağı, bedbaht olanların ateşe atılacakları, mutlu olanların cennete konulacakları ifade edilmektedir.

²⁵ Harun Yıldız, *İbn Miskeveyh'in Mutluluk Anlayışının Bireysel ve Toplumsal Temelleri*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2016, s.64

²⁶ Ahmet Akbaş, *age.*, s.31

²⁷ *Age.*, s.31-34

²⁸ Mustafa Çağrıncı, 'Saadet', TDV İslam Ansiklopedisi, C:35, İstanbul, 2008, s.319-322

²⁹ TDV Hadislerle İslam, C:3., s.185

³⁰ 11/ Hud, 105-108

Ele alacağımız diğer bir kavram ise ‘hasene’ kavramıdır. Hasene, güzel iş, doğru ve hayırlı iş, hayır, iyilik, iyi hal salih amel³¹ anlamlarına gelir. Kur’an’da oldukça geniş bir kullanımı olan hasene kavramı, ‘yiyecek, içecek gibi hissi’ ve ‘sözün en güzeli gibi aklî’ iyiyi belirlediği gibi ferdî, ictimaî ve iktisadî olarak insan hayatının bütün alanlarıyla ilgili olarak iyi durum, tutum ve davranışları betimlemekte ve değerlendirmektedir.³²

*(Ey Muhammed!) Bizim adımıza de ki, "Ey iman eden kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyilik yapanlar için bir iyilik(hasene) vardır. Allah'ın yeryüzü geniştir. Sabredenlere mükafatları elbette hesapsız olarak verilir."*³³

*Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, elbette onları dünyada güzel bir şekilde (hasene) yerleştiririz. Ahiret mükafatı(mutluluğu) ise daha büyüktür. Keşke bilselerdi.*³⁴

İslam Müslümanlara her işi güzel yapmayı, her şeyi güzellikle, güzelce ve hak yolda yerine getirmeyi emretmektedir.³⁵ Bu emir doğrultusunda iyiliklerin, güzelliklerin sonu hep mutluluk olmaktadır.

Kur’an’da hem dünyevi hem de uhrevi mutluluğa işaret eden terimlerden bir başkasıda ‘tayyib’ kelimesidir. ‘Hoş, güzel, iyi ve temiz olmak’ anlamındaki ‘tâbe’ (t-y-b) kökünden türemiş bir sıfat olan ‘tayyib’, kelimesi ‘çirkin ve pis’ anlamına gelen ‘habis’in zıddı olup ‘hoş, güzel, iyi, temiz, helal, iffetli, duyuların haz aldığı, hoş ve güzel bulduğu şey’ gibi birçok olumlu manayı ifade etmektedir.³⁶

*Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helal ve temiz olanlarından yiyin!...*³⁷

*(Ey Muhammed!) Sana, kendilerine nelerin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: "Size temiz ve hoş olan şeyler, bir de Allah'ın size verdiği yeteneklerle eğitip alıştırdığınız avcı hayvanların tuttuğu (avlar) helâl kılındı..."*³⁸

³¹ Hasan Akay, *age.*, s.128

³² Bircan, *age.*, s.40

³³ Zümer, 10

³⁴ Nahl, 41

³⁵ Hasan Akay, *age.*, s.128

³⁶ Ahmet Akbaş, *age.*, s.118

³⁷ Bakara, 168

³⁸ Maide, 4

Kuşkusuz Kur'an'a göre en yüce gaye olarak gösterilen tam ve gerçek mutluluk, uhrevî mutluluktur.³⁹ Bu konuda Allah Teala şöyle buyurur:

*Mutlu olanlara gelince, gökler ve yerler durdukça içinde ebedi kalmak üzere cennettedirler. Ancak Rabbinin dilemesi başka. Bu onlara ardi kesilmez bir lütuף olarak verilmiştir.*⁴⁰

Kur'an'a göre, gerçek mutluluk tam anlamıyla ahiret hayatında gerçekleşecektir. Dolayısıyla en yüce gaye olarak görülmesi ve elde edilmesi gereken mutluluk ahiret mutluluğudur. Bu mutlulukta ancak emredilen dini ve ahlakî fiillerle kazanılacaktır; iyi fiilleri emirler, kötü fiilleri ise yasaklar belirlemektedir. Allah'ın rızasını kazanma gayesiyle belirlenmiş iyi fiillerin yapılması 'dünyada mutluluk getireceği gibi ahirette de mutluluk sağlayacaktır.'⁴¹

1.1.1.1. Kur'an'da Mutluluğun Ahlakî Temelleri

Mutluluk insan eylemlerinin nihaî amacı olduğu için ahlak normundadır.⁴² Ahlak ise insanın davranışları ile ilgili vazife ilmi ve mutluluğu elde etme kurallarıdır.⁴³ Bize ahlakı en güzel anlatan ise yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'dir. Bu bölümde yüce kitabımızda delilleri bulunan, mutluluğa vesile olacak ahlaki temellerden bazıları seçilip ele alınmaya çalışılacaktır.

1.1.1.1.1. Dua

Dua, ahlaki hayatın ameli boyutunda yer alan bir kavramdır. *Dua kelimesi, "çağırmaq, seslenmek, istemek; yardım talep etmek" manasındaki da 'vet ve da'vâ kelimeleri gibi mastar olup, "küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz" anlamında isim olarak da kullanılır.*⁴⁴ Terim olarak dua, bir kulun, Allah'ın yüceliği ve azameti karşısında kendi zayıflığını kavramak yoluyla Allah'ın büyüklüğünü dile getirmesi, O'na yalvarması, O'na hamd etmesi, şükretmesi ve O'nu övmesi anlamlarına gelir.⁴⁵ Dua, gönlün Allahla yaptığı en

³⁹ Hasan Hüseyin Bircan, *age.*, s.48

⁴⁰ Hud, 108

⁴¹ Hasan Hüseyin Bircan, *age.*, s.46-49

⁴² H. Hüseyin Bircan, *age.*, s.25

⁴³ İbrahim Agah Çubukçu, *age.*, s.32

⁴⁴ Osman Cilacı, 'Dua', TDV İslam Ansiklopedisi, C:9, İstanbul, 2008, s.529-538

⁴⁵ Hasan Akay, *age.*, s.72

mahrem özel sohbettir ve ancak insan böyle bir hissiyata sahip olduğu zaman mutlu olabilir.⁴⁶

Dua insanda fitrî bir özellik olarak mevcuttur. İnsanlar, biyolojik ve rûhî yapıları gereği bir çok sıkıntı, keder, acziyet ve ruhsal bunalımlarla karşılaşabilmekte ve bunlardan kurtulmanın yollarını aramaktadırlar. Bir takım sıkıntı ve kederler karşısında acziyetini hisseden insan, çoğu zaman duaya başvurmaktadır.⁴⁷ İnsanın bu özelliğine dikkat çeken Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır:

*İnsana bir sıkıntı dokundu mu, gerek yan üstü yatarken, gerek otururken, gerekse ayakta iken (her halinde bu sıkıntıdan kurtulmak için) bize dua eder. Ama biz onun bu sıkıntısını ondan kaldırdık mı, sanki kendisine dokunan bir sıkıntı için bize hiç yalvarmamış gibi geçer gider. İşte o haddi aşanlara, yapmakta oldukları şeyler, böylece süslenmiş (hoş gösterilmiş)tir.*⁴⁸

Yüce Allah, fitrî özelliklerinin gereğini yerine getirsinler ve ruhî sukûnet ve güven duygusu kazansınlar diye kullarını duaya teşvik eder,⁴⁹ eğer insan samimi olarak O'na dua ederse, ona 'cevap vermeye' her daim hazır olduğunu açıkça ifade eder.⁵⁰

*Ve Rabbiniz dedi ki: Bana dua edin, size icabet edeyim.*⁵¹

Bazı ayetler ise insanın sıkıntı halinde dua ettiğini, sıkıntı durumu kaldırıldığında ise nankörlük edip, dua isteğinin zayıfladığından bahseder.

*...Ama biz onun bu sıkıntısını ondan kaldırdık mı, sanki kendisine dokunan bir sıkıntı için bize hiç yalvarmamış gibi geçer gider. İşte o haddi aşanlara, yapmakta oldukları şeyler, böylece süslenmiş (hoş gösterilmiş)tir.*⁵²

Onları (denizde,) bir dalga gölgelikler gibi kapladığında, dini Allah'a has kılarak ona yalvarırlar. Allah onları kurtarıp karaya çıkarınca, onlardan bir kısmı

⁴⁶ İzutsu, *Kur'an'da Tanrı ve İnsan*, çev. M. Kürşad Atalar, İstanbul, 2014, s.287

⁴⁷ Hasan Yıldız, *agt.*, s.117

⁴⁸ Yunus, 12

⁴⁹ Hasan Yıldız, *agt.*, s.118

⁵⁰ İzutsu, *age.*, s.288

⁵¹ Gafir, 60

⁵² Yunus, 12

*orta yolu tutar. Bizim ayetlerimizi ise ancak son derece kaypak, son derece nankör olanlar inkar eder.*⁵³

İnsan psikolojisi açısından duanın üç önemli fonksiyonu vardır. Birincisi dua, problemleri kelimelerle ifade etmeye imkan verir. Bu ise problemin karışıklık ve belirsizlikten kurtulmasına yardımcı olur. İkinci olarak kişiye yükünün paylaşıldığı, yalnız olmadığı duygusunu verir bu duygu ile Yüce bir kudrete sığınmak ve güvenmek sakinlik ve huzur sağlar. Bu şekilde de güvenin artmasına ve korkuların azalmasına yardımcı olur. Üçüncü olarak ise dua, kendini çaresiz hisseden ve bu hissinden dolayı pasifleşen kişiye hala yapabileceği bir şeyler olduğu, aktifleşebilmesi için umut kaynağı olur.⁵⁴ Kişi böylece duaya sığınarak bir şeyler yapabileceğinin farkına varır. Rabbine niyazda bulunur. Böylece dua gerçek bir tevekkül halini alır.⁵⁵ Netice olarak ise duaya başvuran insan dünya ve ahiret hayatında huzura ve mutluluğa erişir.

1.1.1.1.2. Sabır

‘Sabır’ kelimesi sözlükte ‘engellemek, alıkoymak, kendini tutup sızlanmamak, güçlü ve dirençli olmak’ anlamlarına gelmektedir.⁵⁶ Kelime, semantik bakımdan, başlarına gelene sabır gösteremeyen ve kolaylıkla öfkeye kapılıp şiddete başvuranlar için kullanılan ceza kavramının tam zıddıdır. Sabır, sıkıntılı ve acılı durumlarda itidali korumak ve dava yolunda karşılaşılan her türlü güçlüğün üstesinden gelmek için gerekli ruh direncine sahip olmak anlamına⁵⁷ gelmektedir. İslam ahlak bilginlerine göre sabır yalnız insana has tam bir olgunluk ve üstün ahlak göstergelerinden biridir.

Allah dünya hayatında insanları imtihan etmektedir. Kur’an’da da bu imtihanları ancak sabırlı olanlar geçebileceğini bildirmektedir. Kur’an, musibetleri sabırla karşılayanların ve Allah’a teslim olanların ebedî kurtuluşa erecekleri müjdesini vermektedir. Bu ayetlerden bazıları şöyledir:

⁵³ Lokman, 31

⁵⁴ Nevzat Tarhan, *Mutluluk Psikolojisi*, İstanbul, 2013 s.147

⁵⁵ Ahmet Akbaş, *age.*, s.308

⁵⁶ *Age.*, s.240

⁵⁷ İzutsu, *Kur’an’da Dini ve Ahlakî Kavramlar*, Çev.: Selahattin Ayaz, İstanbul, 2018, s.177

*Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım dileyin. Şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir.*⁵⁸

*Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele. Onlar; başlarına bir musibet gelince, "Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz" derler.*⁵⁹

Sabrın mutlulukla, biri süreç biri de netice itibariyle çift yönlü bağlantısı bulunmaktadır. Sabrın tercih edildiği hallerde, süreç itibariyle kişinin daha mukavemetli olduğu, sabrın mükafatını düşünerek bunalımlardan veya daha sonra çok büyük pişmanlıklara sebep olabilecek fevri davranışlardan sakındığı bir süreçtir.⁶⁰ Sabır, insana dayanma gücü verir bunun yanı sıra eylem ve ilim hususundaki hedeflerini gerçekleştirmek için gayret sarf etmeyi öğretir.⁶¹ Bu, sabrın sadece yaşanan hayata bakan yönüdür. Aynı zamanda elde edeceği bir diğer mutluluk ise ayetlerde işaret edilen uhrevî mükafat ve müjdedir.⁶²

*Andolsun zamana ki, insan gerçekten ziyan içindedir. Ancak, iman edip de sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka.*⁶³

İslam inancına göre sıkıntılı zamanları sabır ile, sevinçli ve huzurlu zamanları şükür ile karşılamak, inanan bir insan için iyiliği fark etmektir.⁶⁴ İyilik ise her zaman mutluluk ve huzur getirmektedir.

1.1.1.1.3. Şükür

Şükür, 'Allah'tan veya insanlardan gelen nimet ve iyilikten dolayı minnettarlığını ifade etme, nimete söz ve fülle mukabelede bulunma; kulun, Allah'ın kendisine verdiği görme, işitme vb. bütün nimetleri yaratılış amacına uygun şekilde helal yolda kullanılması' şeklinde tarif edilmektedir.⁶⁵ Başta İslam olmak üzere semavî dinlerin hepsinde, kişi ile Tanrı arasındaki ilişkiye dair en temel hususlardan

⁵⁸ Bakar, 153

⁵⁹ Bakara, 155-156

⁶⁰ Ahmet Akbaş, *age.*, s.248

⁶¹ Osman Necati, *Kur'an ve Psikoloji*, Ankara, 2011, s.270

⁶² Ahmet Akbaş, *age.*, s.248

⁶³ Asr, 1-3

⁶⁴ Gülüşan Göcen, Şükür ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişki Üzerine Bir Alan Araştırması, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2012, s.84

⁶⁵ Ahmet Akbaş, *age.*, s.249

biri şükürdür. Şükürün en yücesi ise Allah'a karşı yapılındır.⁶⁶ Çünkü nimetin hakiki sahibi O'dur. O insanlara sayısız nimetler vermiştir. Kimden gelirse gelsin bunu Allah'tan bilmek ve herkesten önce O'na şükretmek, imanın en temel gereğidir.⁶⁷

*O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı. İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı. Sonra onun neslini bir öz sudan, değersiz bir sudan yarattı. Sonra onu şekillendirip ona ruhundan üfledi. Sizin için işitme, görme ve idrak duygularını yarattı. Ne kadar az şükrediyorsunuz!*⁶⁸

Kur'an-ı Kerim'de şükür kelimesi yetmiş beş yerde geçmektedir. Bunların çoğunda Allah'ın nimetleri ve ihsanlarından söz edilmekte, dolayısıyla insanların bu nimetler için Allah'a şükretmesi gerektiği bildirilmekte ve şükredenlere verilecek mükâfatlar anlatılmaktadır.⁶⁹

*Meyvelerinden yesinler diye biz orada hurmalıklar, üzüm bağları var ettik ve içlerinde pınarlar fişkirttik. Bunları onların elleri yapmış değildir. Hâlâ şükretmeyecekler mi?*⁷⁰

*Hani Rabbiniz şöyle duyurmuştu: "Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir."*⁷¹

İnsan Suresi'nde, Cennetteki sonsuz nimetlerin son derece ayrıntılı bir tasviri yapıldıktan sonra, bütün bunların Allah'ın şükranla kabul etmiş olduğu amellerinin mükâfatı olarak mü'minlere verildiği dile getirilmiştir.⁷²

*Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbin her bakımdan sınırsız zengindir, cömerttir.*⁷³

*Gerçekten, bu, sizin için bir ödüldür. Sizin çabanız makul (şükre değer) görülmüştür.*⁷⁴

⁶⁶ Ali Ayten, *age.*, s.150

⁶⁷ Hasan Akay, *age.*, s.304

⁶⁸ Secde, 7-9

⁶⁹ Mustafa Çağrı, 'Şükür', TDV İslam Ansiklopedisi, C:39, İstanbul, 2008.

⁷⁰ Yasin, 34-35

⁷¹ İbrahim, 7

⁷² İzutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlakî Kavramlar*, s.308

⁷³ Neml, 40

⁷⁴ İnsan, 22

*Allah kendilerine mükafatlarını tam olarak versin ve kendi lütfundan daha da artırsın diye (böyle yaparlar). Şüphesiz O, çok bağışlayandır, şükriün karşılığını verendir.*⁷⁵

Şükür duygusu, kişinin kendine dair olumlu değerlendirmeyi ve hayata dair yaşadıklarını olumlu düşünmeyi de içerisinde barındırdığından bireyin öznel iyi oluşunu ve mutluluk düzeyini destekleyici⁷⁶ bir etkiye sahiptir. Bir nevi minnettarlık olarak isimlendirilebilen şükür, kalbin duyduğu huzur ve coşkunun dışavurum şeklidir. Sahip olduğu bu özelliğiyle şükür, mutluluğun hem bir tezahür şekli, hem de mutluluğun oluşmasında etkili olan amillerden biridir.⁷⁷ Şükür duygusu genel olarak mutluluğu olumlu etkilemesinin yanında birde mutluluğun kalıcılığına da destek olmaktadır. Kişi sevindirici bir olay yaşayıp mutluluğu arttığında veya hayatta kendisini üzen bir olumsuzlukla karşılaştığında mutluluk düzeyinde değişiklik oluşabilir. Ancak bir müddet sonra bireyin mutluluk düzeyi eski seviyesine dönecektir. İyiliklerin ara ara hatırlanması ve böylece duyulan şükran, onların unutulup gitmesini ve mutluluk hissini daha uzun yaşanmasını sağlayacaktır.⁷⁸

1.1.1.1.4. Tevbe

Kur'an'a göre insanın mutluluğunu etkileyen faktörlerden en önemlilerinden birisi de 'tevbe' kavramıdır.⁷⁹ Sözlükte geri dönme, vazgeçme, günah ve suçtan dönüp Allah'a yönelme, işlenmiş bir günahattan pişmanlık duyup bir daha işlememek üzere söz verme⁸⁰ anlamlarına gelmektedir.

Kur'an, Allah'ın kullarını tevbelerini kabul etmekte çok lütfkâr olduğunu yani Tevhab olduğunu bildirmektedir. Tevbe edebilme imkanı sunması ve tevbeleri kabul etmesi Allah'ın kullarına ikramıdır.⁸¹

*...Rabbine hamd ederek tespihte bulun ve O'ndan bağışlama dile. Çünkü O tövbeleri çok kabul edendir.*⁸²

⁷⁵ Fatır, 30

⁷⁶ Ali Ayten, *age.*, s.152

⁷⁷ Hasan Yıldız, *agt.*, s.106

⁷⁸ Ali Ayten, *age.*, s.156

⁷⁹ Ahmet Akbaş, *age.*, 296

⁸⁰ Hasan Akay, *İslamî Terimler Sözlüğü*, s.325

⁸¹ *Age.*, s.325

⁸² Nasr, 3

Tevbe, şekil ve metod bakımından ise dua sayılabilecek bir eylemdir. Kişi, bu eylemle Rabbine yönelmekte, O'na yalvarıp niyazda bulunmaktadır. Bu nedenledir ki, Kur'an'da ve hadislerde yer alan tevbe ve istiğfar ifadelerinin çoğu dua ve niyaz üslubunda yer almaktadır.⁸³

*Derken, Adem (vahy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabb'ine yalvardı. O da) bunun üzerine tövbesini kabul etti. Şüphesiz o, tövbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır.*⁸⁴

*Allah'tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*⁸⁵

Kur'an'da tevbenin samimi ve içten olması gerektiğine özellikle dikkat çekilmektedir.⁸⁶ Kalbin tam bir teslimiyet halinde olması gerekmektedir.

*Ey iman edenler! Allah'a içtenlikle tövbe edin. Belki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter ve peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Onların nurları önlerinden ve sağlarından aydınlatır, gider. "Ey Rabbimiz! nûrumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla; çünkü senin her şeye hakkıyla gücün yeter" derler.*⁸⁷

Tevbe, günahları affettirir, insanda Allah'ın hoşnutluğu hususunda emelin kuvvetlenmesini sağlar ve bu sayede de insan üzerindeki stresin etkisini zayıflatır. Ayrıca tevbe, genellikle insanın kendisini ıslah etmesini, dengeli olmasını sağlamakta ve bu durum, insanın kendisine karşı takdir duygusunun artmasına, güvenin çoğalmasına, kendisinden hoşlanmasına yardımcı olmaktadır.⁸⁸ Bu olumlu duygular da beraberinde mutluluğu getirmektedir.

⁸³ Ahmet Akbaş, *age.*, s.299

⁸⁴ Bakara, 37

⁸⁵ Nisa, 106

⁸⁶ Tahrim, 8

⁸⁷ Tahrim, 8

⁸⁸ Osman Necati, *age.*, s.274

De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." ⁸⁹

1.1.2. Sünnette Mutluluk

Allah Teala tarih boyunca insanoğlunun huzur ve mutluluğu için rehber olacak birçok peygamber göndermiştir. Allah Teala'nın insanlara peygamberler göndermesi ve bu peygamberler aracılığıyla onları bu dünyada mutlu ve huzurlu kılacak ilahi mesajları bildirmesi ve bu mesajlara uyanların asıl mutluluk yurdu olan ahiret mutluluğuna erişeceğini müjdelemesi mutluluğun var olduğunun en açık delilidir. Bütün insanlığa müjdeci ve uyarıcı olarak gönderilen son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Yirmi üç yıllık peygamberlik döneminde, kendi dönemindeki ve kendinden sonraki kardeşlerinin dünyevî ve uhrevî mutluluğu için çalıştığı ve bu uğurda çok gayret sarf ettiği bilinmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in mutluluk konusundaki hadisleri araştırıldığında insana bu dünya ve ahirette mutluluk kazandıracak ve tüm Müslümanlar için evrensel nitelik taşıyan çok önemli tavsiyelerinin bulunduğu açıkça görülmektedir. Bu hadislere geçmeden önce cahiliye döneminde mutluluk kavramına değinmeyi, konuyu daha iyi ifade edebilmek açısından önemsedik.

'Seade' kelimesi, erken dönem Arapça sözcüklerde ilk anlam olarak 'uğurlu olmak, bir şeyi uğurlu saymak, meymenetli olmak' anlamlarında kullanılmıştır.⁹⁰ Cahiliye döneminde saadet ve şekavet kavramı, daha çok mutluluğu ve mutsuzluğu şans ve talihle aramak için kullanılan bir tabirdir. Cahiliyede mutluluk ve mutsuzluk, şans ve talih işi olarak görülmüş, şans ve talihte yıldızların ve kuşların hareketleriyle tespit edilen sığ bir anlayışa indirilmiştir.⁹¹

İslam'la birlikte hem Kur'an hem de Hz. Muhammed (s.a.v.), saadet ve şekavet kavramlarının anlamlarında köklü bir değişiklik yapmıştır. İnsanın mutluluğu ve mutsuzluğu şans ve talihle elde etmeyeceğini ancak insanın kendi eliyle bu

⁸⁹ Zümer, 53

⁹⁰ TDV Hadislerle İslam, C:3., s.183

⁹¹ Age., s.183

dünyada yapıp etmelerine bağlayarak Yüce Allah ile olan ilişkisine göre anlamlandırmıştır.⁹²

Peygamberimizin Peygamberlik süresi boyunca ulaşmak istediği hedef hep insanların huzuru ve mutluluğu olmuştur. Bu süreçte Peygamberimiz bazen mutluluğun, mutluluk sahibi insanların nelere sahip olduğunu doğrudan bildirmiştir.

Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Üç şey insanoğlunun mutluluğundan, üç şey de insanoğlunun bedbahtlığındandır. İnsanoğlunun mutluluğundan olan şeyler; iyi bir eş, oturmaya müsait bir ev ve uygun bir binektir. İnsanoğlunun bedbahtlığından olan şeyler ise, kötü bir eş, kötü bir ev ve kötü bir binektir.”⁹³

Bir başka hadislerinde, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "İnsanoğlu, Allah'ın kendisi için takdir ettiğine rıza gösterirse mutlu olur. Şayet, Allah'tan hayırlı olanı ummayı terk eder ve Allah'ın kendisi için takdir ettiğine kızıp, isyan ederse bedbaht olur."⁹⁴

Diğer bir hadiste Resûlullah (sav), “Saki (bedbaht) dışında kimse cehennem ateşine girmez" buyurmuş, "Ey Allah'ın Resûlu. Şaki kimdir?" diye kendisine sorulunca da, "Saki, Allah için hiçbir taatte (ibadet ve amelde) bulunmayan ve Allah için hiçbir kötülüğü (günahı) terketmeyen kimsedir." cevabını vermiştir.⁹⁵

Peygamberimiz yukarıda belirttiğimiz gibi doğrudan mutluluğa ve mutsuzluğa götüren yolları belirttiği gibi dolaylı olarak da bu konulara değinmiş, mutluluğa ulaştıran, güçlüklerle başa çıkmayı sağlayan sabrı ve takvayı, ümitsizliğe düşmekten koruyan tövbeyi ve duayı, memnuniyet halini ifade eden şükürü ve tevekkülü de tavsiye etmiştir.

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: Cabir b. Abdullah, Hız. Peygamber'i (sav) şöyle derken iştmiştir: "Ölümü istemeyin. Zira can vermek (sekerâtu'l-mevt) çok zordur. Kişinin ömrünün uzun olması ve Allah'ın insana, tevbe ile kendisine yönelme imkânı vermesi onun için mutluluktur."⁹⁶

⁹² Age., s.184

⁹³ İbn Hanbel, I, 169

⁹⁴ Tirmizi, Kader, 15

⁹⁵ İbn Hanbel, 11, 349

⁹⁶ İbn Hanbel, 111, 333

1.2. Mutluluğun Felsefe ve Ahlak Felsefesindeki Yeri

Mutluluk konusu felsefe tarihinin de hep gündeminde olan bir konudur. Bu bölümümüzde felsefi düşünce tarihinde mutluluk konusunda görüş beyan eden filozoflardan bazıları ele alınıp, mutluluğu erdemle, hazla ve bu ikisinden ayrılıp mutluluğu bir ödev olarak gören anlayışı ele almaya çalışacağız.

Öncelikle Eski Grek felsefesinde mutluluk ya da saadet kelimesine karşılık olarak eudaimonia sözcüğü kullanılmıştır. Eudaimonia, hem maddi hem de manevi koşullar bakımından iyi durumda olmayı ifade etmektedir. İyi anlamına gelen “eu” ve “gönül” veya “tin” anlamın gelen “daimon” terimlerinden meydana gelen ‘eudaimonia’, kişinin kendisiyle barışık ve huzur içinde olmasını, nesnel olarak iyi veya gerçekten arzulanır bir hayata sahip bulunmasını ifade eder.⁹⁷ İnsan eylemlerinin son ereği olarak mutluluğu gören anlayışlara genel olarak Eudaimonizm denir. Bütün Antikçağ etik’i (ahlak felsefesi) Eudaimonist karakterlidir.⁹⁸

Eudaimonia, yaşamın amaç ve değerinin insan ruhunda bulunduğunu dile getiren genel bir kavramdır. Eudaimonia sözcüğü felsefe kavramları arasına girmeden önce geniş ve zengin bir gelişme evresi geçirmiştir. Daimon’un yani doğrudan doğruya insanın yaşamını kuşatan, insanın yaşamının içine sokulan gücün kolayca görüldüğü kimse eu-daimon’dur.⁹⁹ Kendisinde ‘daimon’un görüldüğü kişi ise bahtiyar olan mutlu olan insandır.¹⁰⁰

Felsefe tarihinin en eski ve en etkili felsefi akımı olarak biline eudaimonizm, ‘Hayatın anlamı nedir, insan nasıl yaşamalıdır?’ soruları çerçevesinde oluştuğu bilinmektedir. Düşünce tarihi içinde genel olarak, davranışların son ereğinin mutluluk olduğu kabul edilmiş ancak, mutluluğun ne olduğu konusu bir fikir birliği oluşmamıştır.¹⁰¹

Demokritos Eudaimonizm’in babası sayılmaktadır.¹⁰² Demokritos’a göre insan için yapılacak en iyi şey elinden geldiği kadar yaşamına sevinç katmak, elinden

⁹⁷ Harun Yıldız, *agt.*, s.31

⁹⁸ Bedia Akarsu, *Mutluluk Ahlakı*, İstanbul, 1998, s.23

⁹⁹ Bedia Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, İstanbul, 1982, s.22

¹⁰⁰ Süleyman Hayri Bolay, a.g.e., s.122

¹⁰¹ Aktaran, Ahmet Akbaş, *age.*, s.19

¹⁰² Bedia Akarsu, *Mutluluk Ahlakı*, s.23

geldiği kadar az acı duymaktır.¹⁰³ Bu anlayışa göre, hayatın merkezinde mutluluk vardır. İnsan, mutluluk amacı doğrultusunda hareket ettikçe hayatı anlam kazanır ve ahlaklı bir birey olur.¹⁰⁴

Sokrates'e göre ise mutluluk, erdem yolunda yürümekle elde edilebilen bir duygudur. Ona göre erdemli olmak mutlu olmak demektir. Ahlak ile mutluluk (eudaimonia) aynıdır.¹⁰⁵

Platon (Eflatun) mutluluğa erdem ile açıklama getirir. Erdemi ise daha sonra çoğu İslam filozofu tarafından da benimsenecek olan ruh anlayışına göre belirler. Eflatun'a göre, insanda 'akıl, öfke ve şehvet' olmak üzere üç temel meleke ve her melekeye özgü bir erdem vardır: aklın erdemi bilgi (hikmet), öfkenin erdemi yiğitlik (şecaat) ve istek gücünün erdemi ise iffettir (itidal). Bu üç erdemın mutabakatı ve insicamından meydana gelen bir temel erdem daha var ki o da filozofun doğruluk da dediği adalettir. İşte Eflatun'a göre mutluluk, ancak adalete uygun davranmakla meydana gelebilmektedir.¹⁰⁶

Aristo'ya göre mutluluk, ruhun akla uygun davranışta bulunması yani erdeme uygun eylemlerdir. Çünkü Aristo'ya göre, insanın bütün değerli faaliyetlerinin iki kaynağı vardır bunlardan biri akıl, diğeri ise erdemdir.¹⁰⁷

Erdem ile mutluluk arasında güçlü bir bağlantı kuran Aristoteles, bu görüşüyle kendisinden sonra gelecek olan filozofları, İslam filozoflarını ve psikologları etkilemiş, Nikomakhos'a Etik, isimli eserinde bu konuya geniş yer ayırmıştır. Aristoteles, mutluluğu 'insanî şeylerin en iyisi' olarak nitelendirmiş ve mutluluğu hem ulaşılması gereken en önemli araç hem de erdemle elde edilen bir sonuç olarak görmüştür. Aristoteles'e göre erdemsizlik ise mutsuzluk getirmektedir. Erdemin mutluluk getirmesi için süreklilik kazanması gerektiğine vurguda bulunan Aristoteles, mutluluğun bir huy olmadığı tercih edilmesi ve kazanılması gereken bir durum olduğunu ifade etmektedir.¹⁰⁸

¹⁰³ Age., s. 28

¹⁰⁴ Ahmet Akbaş, age., s.19

¹⁰⁵ Age., s.19

¹⁰⁶ Aktaran, H. Hüseyin Bircan, age., s.25

¹⁰⁷ Aktaran, Ahmet Akbaş, age., s.19

¹⁰⁸ Ali Ayten, age., s.76

Aristoteles mutlulukların cinslerini düzenlemiş ve onları üçe ayırmıştır; birincisi nefisteki mutluluktur, ikincisi bedenî mutluluk ve üçüncüsü bedenî dışında olup bedeni kuşatan şeylerle ilgili mutluluktur. Nefisteki mutluluk ilim ve marifetlerdir. Bunun sonu ise hikmettir ki, bu da en yüce mutluluktur. Çünkü hikmet kendi zâtı için istenir, başka bir şey için istenmez. Güzellik, kendisi ve başkası için istenebilen, organların orantılı olması ve iyi sağlık durumu gibi bedenî olan mutluluktur. Bedenî dışındaki mutluluğa gelince bunlar ise, seçkin evlat, arkadaşlar, zengin olmak, şerefli soy ve saygınlık gibidir.¹⁰⁹

Aristo ve Platon mutluluğu erdem ile ilişkilendirirken şimdi ele alacağımız Epikuros mutluluğu haz ile ilişkilendirmiştir.

Epikuros'a göre, biricik iyi, mutlak değer, *hazdır*, biricik mutlak kötü de acıdır. Bundan dolayı haz doğal bir iyiyken, acı doğal kötüdür. Epikuros da ahlak filozofları ile erdem konusunda aynı şeyi düşünür. Epikuros'a göre, erdem mutluluktan, mutluluk erdemden ayrılamaz. Erdem, insanı hazza götürmesi bakımından, hazza bir araç olarak kullanılır ve bu nedenle bir değeri vardır. Erdem tek başına alındığında insanı mutlu yapmaz, erdemden verdiği haz insanı mutlu yapar.¹¹⁰

Kant, erdemden bir iyilik hali olduğunu düşünür. Ancak erdemi en yüksek değer olarak düşününce, erdemden araç durumuna düşürüldüğünü söyler. Kant'a göre, erdemden asıl değeri insana verdiği iç doygunluktur. Bu iç doygunluğun mutluluğun asıl dayanağı olduğunu söyler. Kant aynı zamanda akli genel olarak mutluluk için zorunlu ve layık görür. Ve netice itibarıyla ahlakı mutluluğa bir araç olarak gören mutçuluğa (eudaimonizm) karşı çıkar.¹¹¹

1.3. İslam Filozoflarında Mutluluk

İslam filozoflarının nazarında her insan, mutluluk duygusunu 'sübjektif' olarak kendi içinde taşımakta ve mutluluk olarak gördüğü şeye tabii ya da zorunlu veya iradî olarak yönelmektedir. Bu yönelişin iki niteliği vardır. Bunlardan birincisi,

¹⁰⁹ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefesi*, Çev.: Hümeyra Özturan, İstanbul, 2017, s.61

¹¹⁰ Bedia Akarsu, *Mutluluk Ahlakı*, s.79-82

¹¹¹ Bedia Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, s.188

*mutluluğun hiçbir zaman başka bir şey için değil, bizzat kendisinden dolayı tercih edilmesidir. İkincisi ise, sadece mutluluğun kendine yeterli ve basit oluşudur.*¹¹²

Aristoteles'in mutluluğa bakışıyla İslam filozoflarının mutluluğa bakışları arasında bir uyum söz konusudur. İslam filozofları da Aristoteles gibi mutluluğun ne olduğu üzerinde durmuş ve temelde peşinde koşulan, aranan, istenilen, gaye edinilen bir şey şeklinde tanımlanan iyi kavramından hareketle mutluluk kavramlarını oluşturmuşlardır.¹¹³ İyilik ve mutluluk arasındaki fark ise, iyinin en son gaye, mutluluğun ise onu elde eden için bir iyilik ve yetkinlik olmasındandır.¹¹⁴ Mutluluk en son yetkinlik olduğu için en yüksek iyidir, çünkü diğer bütün iyiler ve yetkinlikler kendileri dışında bir şeye ulaşmak için istenir ve araçtır, ama sadece mutluluk kendisi için istenir ve ona ulaşıldığında bütün istekler sona ermiş olur.¹¹⁵

Bu bölümümüze mutluluk görüşleriyle ön plana çıkan İslam filozoflarından bazıları seçilip görüşleri ele alınmaya çalışılacaktır. Bunlar, meşşai geleneğe mensup ahlakta mutçu olan Farabi ve İbn Sina, başka bir ahlak filozofu olan İbn Miskeveyh ve kendinden önceki filozofları bazı noktalarda eleştiren, kendine has ve İslam Felsefesi adına çığır niteliğinde fikirleri olan Gazâlî'dir.

1.3.1. Farabî

Ebu Nasr Muhammed b. Muhammed el-Farabi olarak tanınan Farabi'nin, bugünkü Kazakistan sınırları içinde Farab şehrinin Vesiç kasabasında 258/870-71 yılında doğduğu tahmin edilmektedir.¹¹⁶

“İkinci muallim” unvanıyla anılan Farabi, döneminin en önemli filozof olarak kabul edilir.¹¹⁷ Farabi İslam dünyasına genel olarak felsefeyi, özel olarak ise siyaset felsefesini öğreten filozof olduğu için bu ad görüldüğünden daha derin anlam ifade etmektedir.¹¹⁸

¹¹² H. Hüseyin Bircan, *age.*, s.55

¹¹³ Halime Dalahmetoğlu, *İbn Bace ve İbn Tüfeyl'de Mutluluk*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011, s.4

¹¹⁴ M. Cüneyt Kaya, *İslam Felsefesi Tarih ve Problemleri*, İstanbul, 2014, s.241

¹¹⁵ *age.*, s.153

¹¹⁶ *age.*, s.146

¹¹⁷ Mehmet Kasım Özgen, *Farabi'nin Mutluluk Anlayışı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri, 2005, s.12

¹¹⁸ Farabi, *Mutluluğun Kazanılması*, Çev.:Ahmet Arslan, İstanbul, 2018, s.9

İslam Felsefesi tarihinde mutluluk problemini, ilk olarak sistematik bir şekilde ele alıp tahlil eden¹¹⁹ kişi Farabi'dir. Farabi'nin temel felsefi ilgisi ahlak, siyaset ve genel olarak insan konularında yoğunlaştığı için merkez kavramı mutluluktur ve onun sisteminin bu kavramdan hareketle tahlil etmek mümkündür.¹²⁰ Onun öğretisi bir siyaset öğretisinden ziyade bir ahlak öğretisidir. Ahlak ve siyaseti birbirine bağlama geleneği Farabi'ye ustaları Platon ve Aristoteles'ten miras kalmıştır.¹²¹

İnsanın mutlu olmak için yaratılmış olduğunu ve sınırlı olsa da bu mutluluğu tek başına gerçekleştirmeye güç ve imkanına sahip bulunduğunu bildiren Farabi'ye göre, mutluluk apaçık bir şeydir ki hiçbir şey için bir araç değil, doğrudan doğruya bir amaçtır.¹²²

Farabi, Mutluluğun Kazanılması isimli eserinde, bu dünyadaki ve öteki dünyadaki olmak üzere mutluluğu ikiye ayırmış, öteki dünya mutluluğunu '*en büyük mutluluk (seadetü'l gusva)*' olarak nitelemiş ve erdemleri (nazarî, fikrî, hulkî) mutluluğa ulaştıran araçlar olarak değerlendirmiştir.¹²³

Mutluluk ya da kemalin teorik özünü vurgulayan Farabi'ye göre, aklın işlevi birey için en yüksek tatmini sağlamak olduğu için akıl hem mutluluğa ulaştıran biricik araç hem de mutluluğun kendisi ve sürekli kaynağıdır.¹²⁴

İnsanın mutluluğu, Farabi'nin felsefesinde birbirinden kopmaz ve birbirini destekleyen bir sisteme bağlıdır.¹²⁵ Farabi'ye göre, insanda doğal olarak görülen yetkinleşme çabası tabiatın ana dinamiği olarak görülmüştür. Farabi insan türüne özgü bu yetkinliğin, düşünme ve konuşma yetisi olduğuna işaret eder ve yetkin olanla iyi olanı bir arada düşünür. Aslında Farabi'ye göre, her insan doğal olarak iyi kabul ettiği şeyleri ister, onlara yönelir ve onları elde ederek yetkinleşmeye çalışır. Bu anlamda Farabi'ye göre her insanî davranış iyi olanı amaçlamaktadır ve netice olarak mutluluk ise en yüksek insanî yetkinliktir. Diğer bütün iyiler ve yetkinlikler kendileri dışında bir şeye ulaşmak için araçtır, sadece mutluluk kendisi için istenir ve

¹¹⁹ H. Hüseyin Bircan, *age.*, s.55

¹²⁰ M. Cüneyt Kaya, *age.*, s.152.

¹²¹ Farabi, *age.*, s.13

¹²² Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, 2014, s.246

¹²³ Ali Ayten, *age.*, s.76

¹²⁴ Ahmet Cevizci, *age.*, s.246

¹²⁵ Mehmet Kasım Özgen, *agt.*, s.13

ona ulaşıldığında bütün istekler sona erer.¹²⁶ Farabi, mutluluk anlayışını bu sistem içerisinde temellendirir ki Farabi’de mutlulukla ilgili olmayan nerdeyse hiçbir alan yoktur.¹²⁷

Farabi insanın kendini yetkinleştirme sürecinde toplumsal ilişkilere ve toplumsal yardımlaşma gibi toplum yanlısı davranışların önemine vurgu yapmıştır. Ona göre erdemli olan toplum, mutluluğa ulaşmak için birbirine yardım eden bireylerin oluşturduğu toplumdur. Farabi, erdemli toplumu bütün organları yerli yerince çalışan sağlıklı bir bedene benzetir. Sağlıklı bedende olduğu gibi, erdemli toplumdaki her birey, sorumluluklarını en güzel bir şekilde yerine getirerek dayanışma içerisinde başkalarının ve kendisinin mutluluğuna katkıda bulunur.¹²⁸

1.3.2. İbn Sina

Ebu Ali El-Hüseyin b. Abdillâh b. Ali b. Sina, yaklaşık 375/980-981 yılında Buhara şehrinin yakınındaki Efsene Köyü’nde doğmuştur. *İslam dünyasında “İbn Sina” künyesiyle meşhur olup bilim ve felsefe alanındaki eşsiz konumunu ifade etmek amacıyla kendisine “eş-şeyhü’r-reis” unvanıyla atıfta bulunulmuş, Batı’da ise “Avicenna” olarak tanınmıştır.*¹²⁹

İbn Sina mutluluk hakkındaki görüşlerini, *Risâle fî’s-se’ade ve’l-huceci’l-aşere* adlı ahlak risalesinde dile getirmiştir.

Mutluluk ve insan nefsinin cevher olduğuna ilişkin on delil adlı risalesinin girişinde İbn Sînâ, mutluluk anlayışını ele almaktadır. Ona göre mutluluk, kendisi için istenen en yüksek ahlâkî gayedir. En yüce olan bu gaye, duyu hazları gibi geçici hazlarla elde edilebilecek türden bir gaye değil, aksine Allah’ın nezdinde ebedî sevinç içinde sonsuza dek var olmak demektir. İbn Sina’ya göre, her varlık türünün kendine özgü olan bir kemal noktası vardır ki bu kemali elde etmesine yarayacak vasıtaları da kendinde mevcuttur. Ona göre, ahlâk felsefesinin ödevi, insana yaraşır,

¹²⁶ M. Cüneyt Kaya, *age.*, s.152-153

¹²⁷ M. Kasım Özgen, *agt.* s. 13

¹²⁸ Ali Ayten, *age.*, s.66

¹²⁹ M. Cüneyt Kaya, *age.*, s.253

en yüce gaye olan gerçek mutluluğun ve bu tür mutluluğa götüren doğru araçların neler olduğunu açıklamaktır.¹³⁰

İbn Sina, insanın biri bilen diğeri yapan olmak üzere iki yanının bulunduğunu ve mutluluğunun ancak bu iki yanı birlikte kemale erdirmekten geçtiğini söyler.

İbn Sina, mutluluğa götüren yolların ancak ifrat ve tefrit arasında bir yol izlemekle elde edileceğini ve kişi içinde ifrat ve tefrit denilen iki aşırı uçtan biri baskın olunca orta duruma dönmek için derhal ikinciye yönelmesi gerektiğini dile getirmiştir.¹³¹

İbn Sina, Mutluluk ve insan nefsinin cevher olduğuna ilişkin on delil adlı risalesine hepimize örnek olacak şu sözlerle son verir;

*Ey şefkatli ve faziletli kardeşim! Bu erdemli hayatı yaşa, bunun tersi bir hayattan sakın. Gerçek mutluluğu kazanmaya bak, gerçek bahtsızlıktan kendini koru: Sana düşen görev ebedî azaptan korkman ve imrenilecek ebedî mutluluğa değer vermendir. Kardeşinin ve dostunun nasihatını kabul et; bu dünyanın aldatıcı süslerinden vazgeç; ilahî alemin iyiliklerini kazanmaya bak!*¹³²

1.3.3. İbn Miskeveyh

Tam adı Ebû Ali Ahmed b. Muhammed b. Ya'kub olan filozof, esasında lakabı olan Miskeveyh ismi nedeniyle İbn Miskeveyh olarak bilinmektedir.¹³³ Mutluluğun tanımı, mahiyeti ve felsefeyle ilişkisi gibi temel sorunlar, İbn Miskeveyh tarafından sistematik olarak ele alınmıştır. İbn Miskeveyh *Tehzibu'l-ahlâk ve Tathiru'l-arak*, ve *Tertibu'sa'adât ve Menâzilu'l-ulûm* adlı eserlerinde mutluluk konusunu detaylı bir şekilde incelemiştir.

Tehzîbu'l-Ahlâk, eserinin konusu mutluluğa (essaadetü'l-kusva) ulaşmak için edinilen ahlaki mevzulardır. İslam ahlak anlayışının yanında Yunan filozoflarının mutluluk ve ahlak ile ilgili anlayışlarından geniş ölçüde yararlanan eserinde daha çok tecrübî ve Aristocu ahlak anlayışı hâkimdir.¹³⁴

¹³⁰ İbn Sina, *Mutluluk ve İnsan Nefsinin Cevher Olduğuna İlişkin On Delil*, Çev.: Fatih Toktaş, Ankara, 2015, s.13

¹³¹ İbn Sina, *age.*, s.35

¹³² İbn Sina, s.38.

¹³³ İbn Miskeveyh, *age.*, s.9

¹³⁴ Harun Yıldız, *agt.*, s.16

İslam geleneğinin mutluluk anlayışıyla Aristocu anlayış arasında bir senteze giden İbn Miskeveyh, öncelikle insanın maddi ve manevi yönlerine değinir. Manevi olan, yani ruhanî olanın bedenden bağımsız olduğunu söyler ve duyularla algılanan her şeyin aşağıya, akılla bilinenleri ise yükseğe ait olduğunu dile getirir. Mükemmel bir mutluluğun ise, akıl yoluyla hem bu dünyada hem de ötekinde gerçekleşeceğini söyler.¹³⁵

İbn Miskeveyh, insan mutluluğunu aklını mükemmelleştirmesiyle ilişkilendirir ve insanın mutluluğunu belirleyen şeyin insanın özgür gönüllü eyleminde olduğunu vurgular.¹³⁶

İbn Miskeveyh Allah'ın aklı, aklın nefsi, nefsin tabiatı ve tabiatında cisimleri kuşatmasından söz eder, bununla beraber aşağıdan yukarı doğru bir sıra düzeniyle yükselen kimsenin şüpheye yer vermeyen bir bilgiyle Tanrı'yı bilebileceğini ve varlıkta bir şekilde O'nun izlerini görebileceğini savunur.¹³⁷

İbn Miskeveyh, mutluluk ile varoluş amacı arasında bir ilişki kurar. Ona göre kişi varoluş amacını gerçekleştirmeye çabaladığı sürece mutlu insan olur. Varoluş amacına ulaşılması engellenen kişi ise mutsuzdur.¹³⁸ Aynı zamanda herkesin en yüce mutluluğa ulaşabilmesini ve onu başarabilmesini mümkün görmez. Çünkü mutluluğun kazanılması ancak yukarıda bahsedilen düzen takip edilerek gerçekleşebilir. En yüce mutluluğa ulaşmak için alt mertebedeki gayelere başarı ile ulaşmak ve onları başarıyla geçmek ve bunun içinde ancak düşünme ve temyiz gücünü iyi kullanmak gereklidir. O bu aşamaya ulaşmak için ise kişinin sürekli ümitvar ve hayat dolu olma, soğukkanlılık, dünya işlerine gerektiğinden fazla önem vermeme, insanlarla uyumlu olma, kendiliğinden neşeli ve mutlu olma gibi birtakım tutum ve davranışlara sahip olması gerektiğini belirtmiştir.¹³⁹

İbn Miskeveyh'e göre, hakikî mutluluğa erişmiş olmanın alametleri şunlardır; kişinin daima hayat dolu ve umutlu olması, dünya işlerinde özensiz davranması,

¹³⁵ M. Selim Saruhan, *Evrım ve Ahlak Filozofu İbn Miskeveyh Düşüncesinde Tanrı, Evren ve İnsan*, Ankara, 2018, s.101

¹³⁶ *Age.*, s.103

¹³⁷ M. Cüneyt Kaya, *age.*, s.232

¹³⁸ Ali Ayten, *a.g.e.*, s.77

¹³⁹ Hakan Hemşinli, *İbn Miskeveyh. Tertibu's-Sa'âdât ve Menâzilu'l-Ulûm, Mutluluk ve Felsefe Neşr, Tercüme ve İnceleme*, İlahiyat Tetkikleri Dergisi, C:50., s.377-385

başka insanların durumlarıyla ilgili görünüp iç dünyasında onlardan ayrı olması, kendi kendisine neşe ve mutluluk içinde olmasıdır.¹⁴⁰

İbn Miskeveyh, insanlara mutluluk ilkelerinin gösterilmesi ve öğretilmesi için eğitimin vazgeçilmez olduğunu belirtmiştir. Bu eğitim işinin ise profesyonel olması gerektiğini dile getirmiştir. Eğitimin öncelikle bireyi tanımakla başlayacağını daha sonra bireyin ilgilerinin, yeteneklerinin ve potansiyelinin erken yaşlardan itibaren keşfedilmesi gerektiğini daha sonra topluma yardım edebilecek meslek edinilmesini, ancak bu şekilde toplumu mutlu kılacak ahlaki değerlerin nesilden nesile doğru bir şekilde aktarılacağını savunmuştur.¹⁴¹

1.3.4. Gazâlî

Ebu Hamid al- Gazâlî, h.450/m.1058 yılında Tus şehrinde doğmuştur. Gazali gençliğinden beri kelim ilmi ile uğraşmış ancak İhya adlı eserinde kelamı farz-ı kifaye saymış, bu ilmin mükâşefe ilmine perde olacağını dile getirmiş hatta bazı insanlar için kelam öğrenmeyi haram saymıştır. Daha sonraki süreçte Gazâlî felsefeyi kendi okumaları sayesinde herhangi bir üstadın dersine katılmadan öğrenmiş, felsefecileri eleştirmiş, reddiyeler yazmıştır. Sufiliğin geliştiği asırda doğan Gazâlî'nin tasavvufunda İslam zühdü önemli bir yer tutmuş, onun sayesinde tasavvufla dini şuuru geliştirmek ve şahsi tecrübeler yaparak ilahi bilgileri öğrenmek imkanı ortaya konmuştur.¹⁴²

Kişinin kendisini tanımasıyla mutluluk arasında bir ilişki kuran Gazâlî, kişinin kendini tanımasıyla başlayan bu süreçte kalp temizliği ve olgunlaşma yoluyla kazanılmak istenen en nihaî hedef olan mutluluğa erişeceğini söyler. Ona göre, insanın mutluluğu kendisi için tabii olanı gerçekleştirmektir, o ise Allah'ı bilmektir.¹⁴³

Gazâlî'ye göre, insanoğlu kendi varlığından yola çıkarak Allah Teala'nın varlığına, kendi sıfatlarından yola çıkarak Allah Teala'nın sıfatlarının varlığına, kendi ülkesi olan bedeni ve azalarındaki tasarrufatından Allah Teala'nın bütün

¹⁴⁰ İbn Miskeveyh, *age.*, s.19

¹⁴¹ Harun Yıldız, *agt.*, s.86

¹⁴² İbrahim Agah Çubukçu, *Gazali ve Şüphencilik*, İstanbul, 1996, s.80-96

¹⁴³ Ali Ayten, *age.*, s.77

âlemdeki tasarrufatına delil getirir. Gazali, bu sebeple kendini tanıyanın Allah'ı tanıyacağını dile getirir.¹⁴⁴

*Gazâlî'ye göre, her şeyin saadeti, onun lezzet ve rahatındandır. Her şeyin lezzeti ise, onun tabiatının gereğidir. Her şeyin tabiatının muktazası da onun için yaratıldığı şeylerdendir. Şehvetin lezzeti, arzusuna kavuşmak; gazabın lezzeti düşmanından intikam almak; gözün lezzeti, güzel suretler görmek; kulağın lezzeti, güzel sesler ve yumuşak nağmeler dinlemektir. Bunun gibi kalbin lezzeti de, kendisi için yaratıldığı şeyi temin etmektir. Bu da işlerin hakikatini kavramaktır.*¹⁴⁵

Gazâlî'ye göre, Cenâb-ı Allah'ın bütün hayvanata bahşettiği duygu ve idraklerden bazıları yalnız hayvanlara has kılınmış, bazıları ise insanlarla hayvanlar arasında müşterek olmuştur.¹⁴⁶ Nitekim insan bedenine bağlı olan bütün arzu ve lezzetler ölümle son bulacakken, Allah'ın tanınması bilgisi baki kalacaktır.¹⁴⁷

Netice olarak diyebiliriz ki, mutluluk görelî ve öznel bir hâldir. Mutluluk, görelî ve öznel bir hâl olsa da genel itibariyle iyilik ve hoşnutluk durumlarını ifade ettiği şekilde anlaşılabilirliğini düşünüyoruz. Görüldüğü üzere ahlak felsefesinde ve İslam filozoflarında iyilik, hoşnutluk, mutluluk durumları insanlığın her daim ulaşmak istediği en büyük gaye olmuştur. İslam insanlara bu gayeye ulaşma yollarını bildirmiştir. Allah'ın ayetlerine yerleştirdiği, temel kurullarla mutlu bir dünya ve ahiret hayatının yolları gösterilmiştir. Ele aldığımız örneklerde de görüldüğü üzere bu yolların açıklanması noktasında bize Peygamber Efendimiz örnek olmuştur.

Sonuç olarak diyebilir ki, mutluluk bilgisine ancak Allah ve Resulü'nün eğitiminden yola çıkarak varabiliriz.

¹⁴⁴ İmam Gazali, *Kimya-ı Saadet*, Çev.:Ali Arslan, İstanbul, 2014, s.55-57

¹⁴⁵ *Age.*, s.49

¹⁴⁶ Mehmet Ali Aynî, *İslam Düşüncesinin Zirvesi Gazali*, İstanbul, 2013, s.177

¹⁴⁷ Fatma Balcı Ervas, *Psikolojide ve İslam Düşünce Geleneğinde Mutluluk Kavramı: Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmalar Dergisi, 2017, C.6, S.4, s.109-128

İKİNCİ BÖLÜM

2. BULGULAR VE YORUMLAR

2.1.Araştırma Bulguları

Bu bölümde araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanan anket verilerinden elde edilen bulgular yorumlanmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyetleri

	Sayı (n)	Yüzde(%)
Kadın	314	64,7
Erkek	170	35,1
Geçersiz yanıt	1	0,2
Toplam	485	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi katılımcıların %64,7’si kadınlardan, %35,1’i ise erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Yaşları

	Sayı (n)	Yüzde (%)
16 yaş	3	0,6
17 yaş	144	29,7
18 yaş	330	68,0
Geçersiz yanıt	8	1,7
Toplam	485	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi katılımcıların yaşlarına dair analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Buna göre Araştırmaya katılanların %0,6’sı 16 yaşında, %29,7’si 17 yaşında, %68’i ise 18 yaşındadır.

Tablo 3. Katılımcıların Ailelerinin Aylık Gelir Durumu

	Sayı (n)	Yüzde (%)
1000-1500 TL	84	17,3
1501-2500 TL	113	23,3
2501-3000 TL	125	25,8
3501-5000 TL	113	23,3
5001 ve üzeri	35	7,2
Geçersiz yanıt	15	3,1
Toplam	485	100

Tabloda görüleceği gibi katılımcıların ailelerinin aylık gelir durumları incelenmiştir. Buna göre ailenin aylık gelir düzeyi 1000-1500 TL arasında olanlar %17,3'lük kısmı, %23,3'ü 1501-2500 TL arasında, %25,8'i 2501-3000 TL arasında, %23,3'ü 3501-5000 TL arasında gelir düzeyine sahip iken %7,2'lik kısmı 5001 TL ve daha fazla gelir düzeyine sahiptir. Sonuç olarak çalışmamıza katılan katılımcılar, düşük ve orta düzey gelir durumuna ait öğrencilerden oluşmaktadırlar.

Tablo 4. Katılımcıların Kendini Mutlu İnsan Olarak Tanımlama Durumları

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Evet	165	34,0
Hayır	95	19,6
Kısmen	191	39,4
Fikrim yok	34	7,0
Toplam	485	100

Tabloda görüleceği gibi katılımcıların “kendini mutlu insan olarak tanımlama durumları” incelenmiştir. Kendini mutlu olarak görenlerin oranı %34,0'lık kısım, mutsuz olarak görenler %19,6'lık kısmı oluştururken %39,4'lük kısım ise kısmen mutlu hissettiklerini beyan ederken %7'lik kısım ise fikir beyan etmemiştir. Yukarıdaki verilere bakıldığında mutlu ve kısmen mutlu olanların oranlarının %73,4 olduğu ve genel itibarıyla öğrencilerin mutlu olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Tablo Ahlaklı İnsanın Mutlu İnsan Olma Düşüncesi

	Sayı(n)	Yüzde (%)
Evet	231	47,6
Hayır	76	15,7
Kısmen	127	26,2
Fikrim yok	49	10,1
Geçersiz yanıt	2	0,4
Toplam	485	100

Tabloda görüleceği gibi katılımcıların, ahlaklı insanın mutlu insan olma düşüncesine dair inceleme yapılmıştır. Buna göre ahlaklı insanı mutlu insan olarak görenler %47,6'lık kısmı alırken görmeyenler ise %15,7'lik oranı oluşturmaktadırlar. %26,2'lik kısım kısmen bu görüşe katılırken %10,1'lik kısım fikir beyan etmemiştir. Sonuç olarak ahlaklı insanın mutlu insan olma durumuna katılan ve kısmen katılan bireylerin yüksek bir orana (73,8) sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Dini Konularda Bilgi Almanın Kişiyi Mutlu Etme Durumu

	Sayı(n)	Yüzde (%)
Evet	390	80,4
Hayır	18	3,7
Kısmen	64	13,2
Fikrim yok	9	1,9
Geçersiz yanıt	4	0,8
Toplam	485	100

Tabloda dini konularda bilgi almanın kişi mutlu etme duruma dair görüşleri incelenmiştir. Buna göre dini konulardaki bilgi almanın kişiyi mutlu ettiğini savunanların oranı %80,4'lük kısım iken %3,7'lik kısım mutlu etmediğini savunmaktadırlar. %13,2'lik kısmı, kısmen mutlu ettiğini söylerken %1,9'u ise fikir beyanında bulunmamışlardır. Sonuç olarak öğrencilerin yüksek bir kısmı dini konularda bilgi aldıkları için mutludur.

Tablo 7. Dini Konularda Bilgi Almak Sizi Ahlaklı Yapıyor Mu?

	Sayı(n)	Yüzde (%)
Evet	306	63,1
Hayır	44	9,1
Kısmen	107	22,1
Fikrim yok	25	5,2
Geçersiz yanıt	3	0,5
Toplam	485	100

Tabloda katılımcıların dini konularda bilgi alma durumunun kişiyi ahlaklı yapmasına dair düşünceleri incelenmiştir. Buna göre %63,1'i dini konularda bilgi almanın kendini ahlaklı yaptığını söylerken, %9,1'li yapmadığını söylemiştir. %22,1'lik kısım kısmen cevabını verirken %5,2'lik kısım fikir beyan etmemiştir. Sonuç olarak öğrencilerden, mutlu ediyor ve kısmen mutlu ediyor diyenlerin oranı (85,2) yüksektir. Buna göre dini konularda bilgi almanın öğrencileri mutlu eden bir durum olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8. Din Temelli Bir Eğitim Aldığınız İçin Mutlu Musunuz?

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Evet	333	68,7
Hayır	40	8,2
Kısmen	87	17,9
Fikrim yok	23	4,7
Geçersiz yanıt	2	0,5
Toplam	485	100

Tabloda görüldüğü gibi katılımcıların dini temelli bir eğitim almaları sebebiyle mutlu olma durumları incelenmiştir. Buna göre dini temelli eğitim aldığı için mutlu olanlar %68,7'lik kısım, olmayanlar ise %8,2'lik kısım, kısmen diyenler %17,9'luk kısım olurken fikir beyan etmeyenler %4,7'lik kısım olmuşlardır. Sonuç olarak mutlu olan ve kısmen mutlu olan bireylerin oranı (86,6) yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9. Dini Konularda Bilginizin Ne Kadar Olduğunu Düşünüyorsunuz?

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Hiç yok	11	2,3
Biraz var	184	37,9
Yeterli seviyede var	279	57,5
Fikrim yok	10	2,1
Geçersiz yanıt	1	0,2
Toplam	485	100

Tabloda katılımcıların dini konular hakkındaki bilgi düzeylerine yönelik inceleme yapılmıştır. Dini konularda hiç bilgisi olmadığını düşünenler %2,3'lük kısım, biraz bilgisi olduğunu düşünenler %37,9'luk kısım, yeterli seviyede var diyenler %57,5'lik kısım olurken %2,1'lik kısım fikrim yok cevabını vermişlerdir. Sonuç olarak araştırmaya katılan öğrencilerin çoğu dini konularda bilgilerini yeterli seviyede görmektedir.

Tablo 10. Dini Konularda Eğitim Aldıkça ve Bilgileriniz Arttıkça Mutlu Oluyor Musunuz?

	Sayı(n)	Yüzde (%)
Evet	380	78,4
Hayır	25	5,2
Kısmen	64	13,2
Fikrim yok	16	3,2
Toplam	485	100

Tabloda görüleceği gibi dini konularda bilgilerin artmasının kişiye mutluluk verme durumları incelenmiştir. Buna göre katılımcıların %78,4'ü mutlu olduğunu %5,2'si mutlu olmadığını, %13,2'si kısmen cevabını verirken, %3,2'ü ise fikir beyan etmemiştir. Sonuç olarak dini konularda öğrencilerin bilgileri arttıkça mutluluk durumlarının olumlu yönde etkilendiği tespit edilmiştir.

Tablo 11. İbadet Edince Mutlu Oluyor Musunuz?

	Sayı(n)	Yüzde (%)
Evet	440	90,7
Hayır	11	2,3
Kısmen	24	4,9
Fikrim yok	9	1,9
Geçersiz yanıt	1	0,2
Toplam	485	100

Tabloda katılımcıların ibadet edince mutlu olma durumları gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların %90,7'si mutlu olduğunu, %2,3'ü mutlu olmadığını %4,9'u ise kısmen mutlu olduğunu beyan ederken, %1,9'u fikir beyan etmemiştir. Sonuç olarak öğrencilerin ibadet edince mutlu oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 12. İbadetleri Yerine Getirmediğiniz Zamanlarda Kendinizi Mutsuz Hissediyor Musunuz?

	Sayı(n)	Yüzde (%)
Evet	336	69,3
Hayır	40	8,2
Kısmen	88	18,1
Fikrim yok	17	3,5
Geçersiz yanıt	4	0,9
Toplam	485	100

Tabloda ibadetleri yerine getirmediğiniz zamanlarda kendinizi mutsuz hissetme durumu gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların, 69,3 mutsuz hissettiğini, 8,2 mutsuz hissetmediğini, 18,1 kısmen mutsuz olduğunu beyan ederken, 3,5 fikir beyan etmemiştir. Sonuç olarak öğrencilerin ibadetlerini yerine getirmediğinde, bu durumdan rahatsız olup mutsuz oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 13. Sizce Dini Emirler Yerine Getirilmese de Sadece Allah’a İnanmak Mutluluk Sağlar Mı?

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Evet	104	21,4
Hayır	217	44,7
Kısmen	113	23,3
Fikrim yok	43	8,9
Geçersiz yanıt	8	1,7
Toplam	485	100

Tabloda görüleceği gibi katılımcıların “Sizce dini emirler yerine getirilmese de sadece Allah’a inanmak mutluluk sağlar mı” ifadesine katılma durumları incelenmiştir. %21,4’ü , evet cevabını verirken, %44,7’si hayır cevabını vermiştir. Katılımcıların %23.3’ü kısmen cevabını verirken %8.9’u ise fikir beyan etmemiştir. Sonuç olarak sadece Allah’a inanmanın mutluluk sağlamayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 14. Ne Sıklıkla Dua Edersiniz?

	Sayı(n)	Yüzde (%)
Her gün	365	75,3
Her hafta	77	15,9
Her ay	22	4,5
Hiç	10	2,1
Geçersiz yanıt	11	2,2
Toplam	485	100

Tabloda katılımcıların dua etme sıklığı incelenmiştir. Buna göre %75,3’lük kısım her gün, %15,9’luk kısım her hafta, %4,5’i her ay cevabını verirken %2,1’lik kısım hiç dua etmediğini beyan etmiştir. Sonuç olarak ankete katılan öğrencilerin %97,9’unun dua ettiği tespit edilmiştir. Bu öğrencilerden yüksek bir oranının her gün dua ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 15. Dua Edince Mutluluğunuz Artıyor Mu?

	Sayı(n)	Yüzde (%)
Evet	357	73,6
Hayır	17	3,5
Kısmen	83	17,1
Fikrim yok	21	4,3
Geçersiz yanıt	7	1,5
Toplam	485	100

Tabloda Katılımcıların dua edince mutluluklarının artma durumları incelenmiştir. Buna göre mutluluğu artanlar %73,6'lık kısım, mutluluğu artmayan kısım %3,5'lik kısım hayır, %17,1'lik kısım kısmen cevabını verirken %4,3'lük kısım fikrinin olmadığını beyan etmişlerdir. Sonuç olarak öğrencilerden dua edince mutlu olduğunu ve kısmen mutlu olduğunu dile getirenlerin oranının (90,7) yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 16. Sizin veya Tanıdıklarınızın Başına Bir Felaket Geldiği Zaman Tepkiniz Ne Oluyor?

	Sayı(n)	Yüzde (%)
Bunda da var bir hayır	358	73,8
Neden hep benim başıma geliyor	68	14,0
Fikrim yok	48	9,9
Geçersiz yanıt	11	2,3
Toplam	485	100

Tabloda görüldüğü gibi katılımcıların başına gelen felaket sonucunda verdikleri tepkiler incelenmiştir. Bu sonuçlara göre katılımcıların %73,8'i bunda da var bir hayır cevabını, %14'ü neden hep benim başıma geliyor cevabını, %9,9'u fikrinin olmadığını beyan etmiştir. Sonuç olarak ankete katılan öğrencilerin başlarına gelen sıkıntı durumlarda bir hayır olduğu fikrine sahip oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 17. Başınıza Gelen Olumsuzluklara Karşı Aldığınız Din Eğitimden Yararlanıyor Musunuz?

	Sayı(n)	Yüzde (%)
Evet	335	69,1
Hayır	31	6,4
Kısmen	93	19,2
Fikrim yok	21	4,3
Geçersiz yanıt	5	1,0
Toplam	485	100

Tabloda görüleceği gibi, katılımcıların %69,1'i "Başınıza gelen olumsuzluklara karşı aldığınız dini eğitimden yararlanıyor musunuz" yargısına katıldığı, %6,4'ünün katılmadığı, %19,2'si kısmen katıldığını söylerken, %4,3'ü fikir beyan etmemiştir. Sonuç olarak ankete katılan öğrencilerin başlarına gelen olumsuzluklarla aldıkları din eğitimi sayesinde baş ettikleri tespit edilmiştir.

Tablo 18. Ölümünden Sonra Bir Hayat Olduğunu Düşünüyor Musunuz?

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Evet	449	92,6
Hayır	9	1,9
Kısmen	11	2,3
Fikrim yok	11	2,2
Geçersiz yanıt	5	1,0
Toplam	485	100

Tabloda katılımcıların ölümünden sonra hayat olma düşünceleri incelenmiştir. Buna göre katılımcıların %92,6'sının ölümünden sonra hayat olduğuna inandığı, %1,9'unun olmadığına inandığı, %2,3'ünün kısmen hayat olduğuna inandığı ve %2,2'sinin ise fikir beyan etmediği görülmektedir. Sonuç olarak ankete katılan öğrencilerin ölümünden sonra bir hayat olduğu düşüncesine sahip oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 19. Ölümünden Sonraki Hayatta Mutluluk Olduğunu Düşünüyor Musunuz?

	Sayı(n)	Yüzde (%)
Evet	371	76,5
Hayır	19	3,9
Kısmen	33	6,8
Fikrim yok	50	10,3
Geçersiz yanıt	12	2,5
Toplam	485	100

Tabloda görüleceği gibi katılımcıların ölümünden sonra bir hayat olduğunu düşünme durumları incelenmiştir. Buna göre katılımcıların %76,5'i ölümünden sonra hayat olduğunu, %3,9'u olmadığını, %6,8'i kısmen olduğunu söylerken %10,3'ü fikir beyan etmemiştir. Ankete katılan öğrencilerin %92,6'sı ölümünden sonra hayat olduğu görüşüne sahiptirler. Öğrencilerin yüksek bir kısmının ise ölümünden sonraki hayatta mutluluk olacağı fikrine sahip oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 20. Bu Dünyada Mutsuz Olanların Ahirette Mutlu Olacağına İnanıyor Musunuz?

	Sayı(n)	Yüzde (%)
Evet	247	50,9
Hayır	37	7,6
Kısmen	79	16,3
Fikrim yok	112	23,1
Geçersiz yanıt	10	2,1
Toplam	485	100

Tabloda görüleceği gibi katılımcıların dünyada mutsuz olanların ahirette mutluluğu olacağına inanma durumları incelenmiştir. Buna göre katılımcıların %50,9'u mutlu olacağına, %7,6'sı mutlu olmayacağına %16,3'ü kısmen mutlu olacağına inanırken %23,1'i fikir beyanında bulunmamıştır. Sonuç olarak ankete katılan öğrencilerin en az yarısı dünyada mutsuz olan kişilerin ahirette mutlu olacağı fikrine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 21. Cinsiyet ile Din Temelli Bir Eğitim Aldığınız İçin Mutlu Olma Durumunun Karşılaştırılması

Cinsiyet		Dini temelli bir eğitim aldığınız için mutlu musunuz?				Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	Fikrim yok	
Kadın	Sayı	239	18	43	12	312
	%	76,6%	5,8%	13,8%	3,8%	100,0%
Erkek	Sayı	94	21	44	11	170
	%	55,3%	12,4%	25,9%	6,4%	100,0%
Toplam	Sayı	333	39	87	23	482
	%	69,1%	8,1%	18,0%	4,8%	100,0%

$$X^2 = 23,642; p = 0,000$$

Tabloda görüldüğü, dini temelli bir eğitim alma durumunun insanı mutlu etmesiyle cinsiyete göre karşılaştırılması incelenmiştir. Buna göre kadınların 76,6'sı evet cevabını verirken, erkeklerde bu oran %55,3'lük kısım olmuştur. Dini temelli eğitim aldığı için mutlu olmayanlarda ise kadınlar %5,8'lik kısım iken, erkeklerde %12,4'lük kısımdır. Kısmen mutlu olduğunu söyleyenler ise %13,8 oranında kadınlar, %25,9 ise erkeklerdir. Fikir beyan etmek istemeyenler ise kadınlarda %3,8'lik kısım iken erkeklerde %6,4'lük kısımdır. Sonuç olarak, din temelli eğitim alan kadınların oranı erkeklerden fazla olduğunu ve bu durumdan kadınların daha çok memnun olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 22.Cinsiyet ile Dini Konularda Bilgi Almanın Kişiyi Mutlu Etme Durumunun Karşılaştırılması

Cinsiyet		Dini konularda bilgi alma kişiyi mutlu eder mi?				Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	fikrim yok	
Kadın	Sayı	265	7	33	6	311
	%	85,2%	2,3%	10,6%	1,9%	100,0%
Erkek	Sayı	125	10	31	3	169
	%	74,0%	5,9%	18,3%	1,8%	100,0%
Toplam	Sayı	390	17	64	9	480
	%	81,3%	3,5%	13,3%	1,9%	100,0%

$$X^2 = 10,784; p = 0.013$$

Tabloda görüldüğü gibi Dini konularda bilgi almanın kişiyi mutlu ettiğini düşünmenin cinsiyete göre karşılaştırılması incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda dini konuda eğitim almanın kişiyi mutlu ettiğini düşünme durumu cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Nitekim kadınların %85,2'lik kısmı evet cevap verirken erkeklerde bu oran %74'lük kısımdır. Bu soruya hayır cevabını erkekler %5,9'lık kısmı verirken bu oran kadınlarda %2,3'lük kısımdır. Kısmen cevabını verenlerde erkeklerde %18,3'lük kısım iken kadınlarda %10,6 dır. Bu soruya fikir beyan etmeyenlerin oranı birbirine çok yakındır. Sonuç olarak kadınların, dini konularda bilgileri artınca mutlu olma durumları erkeklerden fazladır.

Tablo 23. Cinsiyet ile Kendini Mutlu İnsan Olarak Tanımlama Durumunun Karşılaştırılması

Cinsiyet		Kendinizi mutlu insan olarak tanımlar mısınız?				Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	fikrim yok	
Kadın	Sayı	117	50	127	20	314
	%	37,3%	15,9%	40,4%	6,4%	100,0%
Erkek	Sayı	48	44	64	14	170
	%	28,2%	25,9%	37,6%	8,3%	100,0%
Toplam	Sayı	165	94	191	34	484
	%	34,1%	19,4%	39,5%	7,0%	100,0%

$$X^2 = 9,033; p = 0,029$$

Tabloda görüldüğü gibi, kendini mutlu olarak tanımlama durumunun cinsiyete göre farklılık gösterme durumu incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda kadınların %37,3'lük kısmı kendini mutlu hissederken, erkeklerde bu oran %28,2'dir. Kendini mutlu insan olarak görmeyen kadınların oranı %15,9 iken, erkeklerde bu oran %25,9'luk kısımdır. Kendini kısmen olarak tanımlayan kadınlar %40,4'lük kısım iken erkeklerde bu oran %37,6'lık kısımdır. Fikri olmayan kadınların oranı %6,4'lük kısım, erkeklerin ise %8,3'lük kısımdır. Dolayısıyla Kendini mutlu insan olarak tanımlama durumunun cinsiyete göre göstermiş olduğu bu farklılık istatistiksel olarak önemli görülmüştür ($p < 0,05$). Bu sonuçlar doğrultusunda kadınların erkeklere oranla kendilerini daha mutlu insan olarak tanımladığını söylemek mümkündür.

Tablo 24. Tablo Ailenin Aylık Gelir Durumu ve Din Temelli Eğitim Aldığınız İçin Mutlu Musunuz Yargısının Karşılaştırılması

Gelir		Din temelli eğitim aldığınız için mutlu musunuz ?				Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	fikrim yok	
1000-1500 TL	Sayı	66	2	15	1	84
	Yüzde (%)	78,6%	2,4%	17,9%	1,1%	100,0%
1501-2500 TL	Sayı	82	8	19	3	112
	Yüzde (%)	73,2%	7,1%	17,0%	2,7%	100,0%
2501-3000 TL	Sayı	82	7	28	7	124
	Yüzde (%)	66,1%	5,6%	22,6%	5,7%	100,0%
3001-5000 TL	Sayı	74	14	17	8	113
	Yüzde (%)	65,5%	12,4%	15,0%	7,1%	100,0%
5001>	Sayı	17	8	7	3	35
	Yüzde (%)	48,6%	22,9%	20,0%	8,5%	100,0%
Toplam	Sayı	321	39	86	22	468
	Yüzde (%)	68,6%	8,3%	18,4%	4,7%	100,0%

$$X^2 = 27,757, p = 0,006$$

Tabloda görüleceği gibi katılımcıların ailenin aylık gelir düzeyi ve din temelli eğitim aldıkları için mutlu olma durumları karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda, aylık geliri 1000-1500 TL arasında olan katılımcıların %78,6'sı din temelli eğitim aldığı için mutlu iken, 1501-2500 TL arasında geliri olanlarda bu oran %73,2'lik kısım, 2501-3000 TL arasında geliri olanlar da bu oran %66,1, 3001-5000 TL arasında geliri olanlarda bu oran %65,5'e düşerken 5001 TL ve üzeri geliri olanlarda ise %48,6'ya düşmektedir. Gelirin artması din temelli eğitim alma durumunu düşürmekte olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu durum istatistiksel olarak önem taşımaktadır ($p < 0,05$).

Tablo 25. Tablo Aylık Gelir Durumu ve Kendini Mutlu İnsan Olarak Görme Durumlarının Karşılaştırılması

Gelir		Kendinizi mutlu insan olarak tanımlar mısınız?				Toplam
		Evet	Hayır	kısmen	fikrim yok	
1000-1500 TL	Sayı	28	12	33	11	84
	Yüzde (%)	33,3%	14,3%	39,3%	13,1%	100,0%
1501-2500 TL	Sayı	44	16	44	9	113
	Yüzde (%)	38,9%	14,2%	38,9%	8,0%	100,0%
2501-3000 TL	Sayı	37	27	54	7	125
	Yüzde (%)	29,6%	21,6%	43,2%	5,6%	100,0%
3001-5000 TL	Sayı	36	27	47	3	113
	Yüzde (%)	31,9%	23,9%	41,6%	2,6%	100,0%
5001>	Sayı	13	11	8	3	35
	Yüzde (%)	37,1%	31,4%	22,9%	8,6%	100,0%
Toplam	Sayı	158	93	186	33	470
	Yüzde (%)	33,6%	19,8%	39,6%	7,0%	100,0%

$$X^2 = 19,670; p = 0,076$$

Tabloda görüleceği gibi katılımcıların aylık gelir durumlarıyla kendilerini mutlu insan olarak görme durumları incelenmiştir. Buna göre aylık gelir düzeyi 1000-1500 TL arası olanların %33,3'ü kendini mutlu insan olarak görürken, aylık geliri 1501-2500 TL arasında olanların kendini mutlu insan olarak görme oranları %38,9'dur. 2501-3000 TL arasında aylık gelir düzeyi olanlarda bu oran, %29,6 iken, 3001-5000 TL arasında olanlarda %31,9 ve 5001 TL'den fazla gelire sahip olanların kendini mutlu insan olarak tanımlaması %37,1'lik kısımdır. Gelir durumuna göre oluşan bu farklılaşma istatistiksel olarak önemsiz bulunmuştur ($p=0,076$; $p>0,05$). Dolayısıyla kendini mutlu insan olarak görme durumunun gelir durumuna göre farklılaşmadığını söylemek mümkündür.

Tablo 26. Kendini mutlu insan olarak görme ve dua etme sıklığının karşılaştırılması

Kendinizi mutlu insan olarak tanımlar mısınız ?		Dua etme sıklığı				Toplam
		Her gün	Her hafta	Her ay	Hiç	
Evet	Sayı	138	16	8	2	164
	Yüzde (%)	84,1%	9,8%	4,9%	1,2%	100,0%
Hayır	Sayı	68	11	9	6	94
	Yüzde (%)	72,3%	11,7%	9,6%	6,4%	100,0%
Kısmen	Sayı	142	40	3	1	186
	Yüzde (%)	76,3%	21,5%	1,6%	0,5%	100,0%
Fikrim yok	Sayı	17	10	2	1	30
	Yüzde (%)	56,7%	33,3%	6,7%	3,3%	100,0%
Total	Sayı	365	77	22	10	474
	Yüzde (%)	77,0 (%)	16,2%	4,6%	2,1%	100,0%

$$\chi^2 = 37,013; p= 0,000$$

Tabloda görüleceği gibi, katılımcıların kendini mutlu insan olarak görme durumları ve dua etme sıklığı incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda kendini mutlu insan olarak ifade eden katılımcıların %84,1'lik kısmı her gün dua ettiği görülürken, kendini mutlu insan olarak görmeyen katılımcılarda bu oran %72,3'tür. Bu farklılık istatistiksel olarak önemli görülmüştür ($p=0,000$; $p<0.05$). Yine bu sonucu doğrular nitelikte göze çarpan başka sonuçta kendini mutlu insan olarak hissetmeyen katılımcıların %6,4'ünün dua etmediği görülürken, kendini mutlu hisseden fakat dua etmeyenlerde bu oran %1,2'lik kısımdır. Bu sonuç doğrultusunda dua etme sıklığının mutluluğu etkileyen bir faktör olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 27. Anketteki ifadelerin cinsiyete göre farklılaşma durumlarının incelenmesine yönelik Mann-Whitney U testi sonuçları

		N	x	Ss	t	p
5	Kadın	313	1,95	1,07	-0,811	0,418
	Erkek	170	2,04	1,06		
6	Kadın	311	1,29	,73	-2,404	0,017
	Erkek	169	1,47	,85		
7	Kadın	312	1,63	,97	-1,775	0,075
	Erkek	169	1,79	,99		
8	Kadın	312	1,44	,86	-4,374	0,000
	Erkek	170	1,83	1,02		
9	Kadın	313	2,61	,55	0,726	0,468
	Erkek	170	2,57	,60		
10	Kadın	314	1,29	,76	-4,116	0,000
	Erkek	170	1,62	,92		
11	Kadın	313	1,12	,53	-2,417	0,016
	Erkek	170	1,26	,69		
12	Kadın	312	1,47	,87	-2,742	0,006
	Erkek	168	1,70	,94		
13	Kadın	308	2,21	,87	0,492	0,623
	Erkek	168	2,17	,89		
14	Kadın	306	1,21	,54	-4,488	0,000
	Erkek	167	1,49	,78		
15	Kadın	309	1,41	,85	-3,198	0,001
	Erkek	168	1,69	1,02		
16	Kadın	307	1,35	,67	0,618	0,537
	Erkek	166	1,31	,62		
17	Kadın	312	1,56	,92	-0,681	0,537
	Erkek	167	1,62	,98		
18	Kadın	311	1,13	,54	-0,681	0,496
	Erkek	168	1,12	,52		
19	Kadın	305	1,57	1,08	0,132	0,895
	Erkek	167	1,35	,85		
20	Kadın	306	2,07	1,28	2,207	0,028
	Erkek	168	2,19	1,24		

Tabloda görüleceği gibi çalışmada kullanılan ifadelerin cinsiyete göre farklılık gösterme durumları incelenmiştir. Buna göre; 5. Sırada yer alan, ‘Sizce ahlaklı insan mutlu insan mıdır?’, 7. Sırada yer alan, ‘Dini konularda bilgi almak sizi ahlaklı yapıyor mu?’, 9.sırada yer alan ‘Dini konularda bilginizin ne kadar olduğunu düşünüyorsunuz?’, 14.sırada yer alan, ‘Ne kadar sıklıkta dua edersiniz?’, 15.sırada ‘Dua edince mutluluğunuz artıyor mu?’, 16.sırada ‘Sizin ya da tanıdıklarınızın başına bir felaket geldiği zaman tepkiniz ne olur?’, 17.sırada ‘Başınıza gelen olumsuzluklara karşı aldığınız dini eğitimden yararlanır mısınız?’, 18.sırada ‘Ölümden sonra bir hayat olduğunu düşünüyor musunuz?’ 19.sırada, ‘Ölümden sonraki hayatta mutluluk olduğunu düşünüyor musunuz?’ İfadelerinin cinsiyete göre farklılaşma durumu istatistiksel olarak bir anlam taşımamaktadır.

Ankette kullanılan ifadelerden 6.sırada yer alan ‘Dini konularda bilgi almak sizi mutlu ediyor mu?’, 8.sırada yer alan, ‘Din temelli bir eğitim aldığınız için mutlu musunuz?’, 10.sırada ‘Dini konularda eğitim aldıkça ve bilgileriniz arttıkça mutlu oluyor musunuz?’, 11.sırada ‘İbadet edince mutlu oluyor musunuz?’, 12.sırada ‘İbadetleri yerine getirmediğiniz zamanlarda kendinizi mutsuz hissediyor musunuz?’, 13.sırada yer alan ‘Sizce dini emirler yerine getirilmese de sadece Allah’a inanmak mutluluk sağlar mı?’ Ve 20.sırada yer alan ‘Bu dünyada mutsuz olanların ahirette mutlu olacağına inanıyor musunuz?’ İfadelerinin cinsiyete göre farklılaşma durumu istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

2.2.Hipotezlerin Analizi ve Yorumlar

1.Öğrenciler din eğitimi aldıkları için mutludur.

Öğrencilere kendini mutlu insan olarak tanımlama durumları sorulmuştur. Kendini mutlu olarak görenlerin oranı %34,0’lık kısım, mutsuz olarak görenler %19,6’lık kısım oluştururken, %39,4’lük kısım ise kısmen mutlu hissettiklerini beyan etmiştir. Kendilerini mutlu ve kısmen mutlu gören öğrencilerin (%73,4) yüksek düzeyde bir mutluluk algısına sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Öztürk tarafından ergenler üzerinde yapılan çalışmada, dindarlık ve öznel iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.¹⁴⁸

Jasarevic tarafından yapılan çalışmada, katılımcıların büyük çoğunluğunun hayatlarından memnun oldukları sonucunu çıkarmıştır.¹⁴⁹

Acaboğa tarafından Kur'an Kursunda yapılan, din-mutluluk ilişkisini ölçen bir çalışmada mutluyum diyen öğrencilerin oranı %53,3 kısmen diyenlerin oranı ise %32,1 olarak tespit edilmiştir.¹⁵⁰ Kısmen mutlu olduklarını beyan eden kişilerin oranları çalışmamızla benzerlik göstermektedir.

Öğrencilere din temelli eğitim aldıkları için mutlu olma durumları sorulduğunda mutlu olanların %68,7'lik kısım oldukları, mutlu olmayanların ise %8,2'lik kısım oldukları tespit edilmiştir. Kanaatimizce öğrenciler okullarını isteyerek tercih etmişlerdir. Çünkü öğrencilere dini konularda bilgi almanın kişiyi mutlu etme durumu sorulduğunda kişiyi mutlu ettiğini savunanların oranı %80,4'lük kısım iken %3,7'lik kısım mutlu etmediğini, %15,9 ise kısmen mutlu ettiğini savunmaktadırlar. Kendilerini mutlu ve kısmen mutlu gören öğrencilerin oranının %96,3 olması yüksek düzeyde bir mutluluk durumlarına sahip olduklarını göstermektedir. Aynı şekilde öğrencilere dini konularda bilgilerin artmasının kişiye mutluluk verme durumları sorulduğunda %78,4'ü mutlu olduğunu dile getirmiştir. Bu durumda 'öğrenciler din eğitimi aldıkları için mutludur' hipotezimiz doğrulanmıştır.

2.Öğrencilerin cinsiyetleri mutlulukları üzerinde etkilidir.

Çalışmamızda kendini mutlu olarak tanımlama durumunun cinsiyete göre farklılık göstermesi karşılaştırılmıştır. Bu inceleme sonucunda kadınların %37,3'lük kısmı kendini mutlu hissederken, erkeklerde bu oran %28,2'dir. Kendini mutlu insan olarak görmeyen kadınların oranı %15,9 iken, erkeklerde bu oran %25,9'lük kısımdır. Kendini kısmen olarak tanımlayan kadınlar %40,4'lük kısım iken

¹⁴⁸ Yusuf Öztürk, *Ergenlerde Dindarlık ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2017, s.88

¹⁴⁹ Armin Jasarevic, *Bosnalı Gençlerde Din ve Mutluluk İlişkisi Üzerine Bir Çalışma*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2014, s.75

¹⁵⁰ Asiye Acaboğa, *agt.*, s.25

erkeklerde bu oran %37,6'lık kısımdır. Dolayısıyla kendini mutlu insan olarak tanımlama durumunun cinsiyete göre göstermiş olduğu bu farklılık istatistiksel olarak önemli görülmüştür ($p<0,05$). Bu sonuçlar doğrultusunda kadınların erkeklere oranla kendilerini daha mutlu insan olarak tanımladığını söylemek mümkündür.

Toprak tarafından hazırlanan *ergenlerde mutluluk ve yaşam doyumunun yordayıcısı olarak psikolojik sağlamlılık ve psikolojik ihtiyaç doyumu* adlı çalışmada, ergenlerin mutluluk düzeyleri açısından kadın ve erkek ergenler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.¹⁵¹

Aydemir'in hazırladığı *dindarlık ve mutluluk ilişkisi* adlı çalışmada, araştırmaya katılan erkek ve kadınların almış oldukları mutluluk puan ortalamalarının birbirine yakın olduğu tespit edilmiş, aralarındaki fark önemsiz bulunmuştur.¹⁵²

Can'ın hazırladığı üniversite öğrencilerinin mutluluk, psikolojik sağlamlık ve öz yeterlilik düzeyleri adlı çalışmada, cinsiyetin mutluluk üzerinde manidar bir etkiye yol açmadığı tespit edilmiştir.¹⁵³ Çalışmamızda ortaya çıkan veriler ile yapılan çalışmalar paralellik göstermemiştir. Ancak 'öğrencilerin cinsiyetleri mutlulukları üzerinde etkilidir' hipotezimiz doğrulanmıştır.

3. Ailenin aylık gelir durumu mutluluğu etkileyen bir faktördür.

Çalışmamızda ailenin aylık gelir durumu ve kendini mutlu insan olarak tanımlama durumları karşılaştırıldığında ailenin aylık gelir düzeyi 1000-1500 TL arası olanların %33,3'ü kendini mutlu insan olarak görürken, aylık geliri 1501-2500 TL arasında olanların kendini mutlu insan olarak görme oranları %38,9'dur. 2501-3000 TL arasında aylık gelir düzeyi olanlarda bu oran, %29,6 iken, 3001-5000 TL arasında olanlarda %31,9 ve 5001 TL'den fazla gelire sahip olanların kendini mutlu

¹⁵¹ Handan Toprak, *Ergenlerde Mutluluk ve Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak Psikolojik Sağlamlılık ve Psikolojik İhtiyaç Doyumu*, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2014, s.92

¹⁵² Rüyeyda Efdal Aydemir, *Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi*, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2008, s.55

¹⁵³ Muharrem Can, *Üniversite Öğrencilerinin Mutluluk, Psikolojik Sağlamlılık ve Öz Yeterlilik Düzeylerinin İncelenmesi*, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018, s.35

insan olarak tanımlaması %37,1'lik kısımdır. Gelir durumuna göre oluşan bu farklılaşma istatistiksel olarak önemsiz bulunmuştur ($p=0,076$; $p>0,05$). Dolayısıyla kendini mutlu insan olarak görme durumunun ailenin gelir durumuna göre farklılaşmadığını söylemek mümkündür.

Öztürk tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin dindarlık puanlarıyla ailenin gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.¹⁵⁴

Aydemir'in hazırladığı *dindarlık ve mutluluk ilişkisi* adlı çalışmada, gelir seviyesi açısından iyi durumda olanların dindarlık düzeyi, diğerlerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.¹⁵⁵ Yapılan diğer çalışmalarla ulaştığımız sonuç uyuşmamaktadır. Sonuç olarak 'ailenin aylık gelir durumu mutluluğu etkileyen bir faktördür' hipotezimiz doğrulanamamıştır.

4. Öğrencilerin dua etme sıklığı mutluluğu etkileyen bir faktördür.

Katılımcılara öncelikle 'dua edince mutluluklarının artma durumları' sorulmuş. Buna göre mutluluğu artanlar %73,6'lık kısım, mutluluğu artmayan kısım %3,5'lik kısım hayır, %17,1'lik kısım kısmen cevabını verirken %4,3'lük kısım fikrinin olmadığını beyan etmişlerdir. Sonuç olarak öğrencilerden dua edince mutlu olduğunu ve kısmen mutlu olduğunu dile getirenlerin oranının (90,7) yüksek olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra katılımcılara 'dua etme sıklıkları' sorulmuştur. Buna göre %75,3'lük kısım her gün, %15,9'lük kısım her hafta, %4,5'i her ay cevabını verirken %2,1'lik kısım hiç dua etmediğini beyan etmiştir. Sonuç olarak ankete katılan öğrencilerin %97,9'unun dua ettiği tespit edilmiştir. Bu öğrencilerden yüksek bir oranının her gün dua ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Hipotezimizin test edebilmek amacıyla kendini mutlu insan olarak görme durumları ve dua etme sıklığı arasında anlamlı fark olup olmadığını inceledik. Bu inceleme sonucunda kendini mutlu insan olarak ifade eden katılımcıların %84,1'lik kısmı her gün dua ettiği görülürken, kendini mutlu insan olarak görmeyen katılımcılarda bu oran %72,3'tür. Bu farklılık istatistiksel olarak önemli görülmüştür ($p=0,000$; $p<0,05$). Yine bu sonucu doğrular nitelikte göze çarpan başka sonuçta

¹⁵⁴ Yusuf Öztürk, *agt.*, s.83

¹⁵⁵ Rüveyda Efdal Aydemir, *agt.*, s.64

kendini mutlu insan olarak hissetmeyen katılımcıların %6,4'ünün dua etmediği görülürken, kendini mutlu hisseden fakat dua etmeyenlerde bu oran %1,2'lik kısımdır.

Mehmet Akgül tarafından hazırlanan *dindarlık, hayattan zevk alma ve mutluluk ilişkisi* adlı çalışmada, her zaman dua ettiğini bildirenlerin oranının %76,4 iken, çoğu zaman dua ettiğini beyan edenlerin oranı %14,5, bazen dua edenlerin oranı %9,1 olduğu tespit edilmiştir. Akgül'e göre, dua etme sıklığı arttıkça mutluluk oranı da artmaktadır.¹⁵⁶ Sonuç itibariyle 'öğrencilerin dua etme sıklığı mutluluğu etkileyen bir faktördür' hipotezimiz doğrulanmıştır.

5. Öğrenciler aldıkları din eğitimi sayesinde ibadet eder ve bunun sonucunda mutlu olur.

Din eğitimin amaçlarından birisi, dini kabul eden bireylere öğrenmek istediği din hakkında bilgi verip, bu bilgiler ışığında kişinin hayatında tutum ve tavır değişikliği meydana getirmektir.¹⁵⁷ Bu amaç doğrultusunda hazırladığımız anket sorularına göre katılımcılara öncelikle 'dini emirler yerine getirilmese de sadece Allah'a inanmanın mutluluk sağlayıp sağlayamayacağı' sorulmuştur. Katılımcıların %21,4'ü evet cevabını verirken, %44,7'si hayır cevabını vermiştir. Katılımcıların %23,3'ü kısmen cevabını verirken %8,9'u ise fikir beyan etmemiştir.

Katılımcıların 'ibadet edince mutlu olma' durumları incelenmiş katılımcıların %90,7'si mutlu olduğunu, %2,3'ü mutlu olmadığını beyan etmiştir. Acaboğa'nın çalışması verilerimizi destekler niteliktedir. Acaboğa'nın çalışmasına göre, öğrencilerin çoğunluğunu dini emirleri yerine getirmenin onları mutlu ettiğini ortaya çıkarmıştır.¹⁵⁸ Bunun yanı sıra katılımcılara 'ibadetleri yerine getirmediikleri zamanlarda kendilerini' mutsuz hissetme durumları sorulmuş ve katılımcıların %69,3 mutsuz hissettiğini, %8,2 mutsuz hissetmediğini beyan etmiştir.

¹⁵⁶ Mehmet Akgül, Dindarlık, *Hayattan Zevk Alma ve Mutluluk İlişkisi*, Dini Araştırmalar, C:7, S.16, (2016), s.46

¹⁵⁷ Recai Doğan, Remziye Ege, *age.*, s.61

¹⁵⁸ Asiye Acaboğa, *agt.*, s.56

Jasarevic tarafından hazırlan çalışmaya göre, katılımcıların çoğu dini emirleri yerine getirmenin onları mutlu ettiğini belirtmişlerdir.¹⁵⁹ Buna göre ‘öğrenciler aldıkları din eğitimi sayesinde ibadet eder ve bunun sonucunda mutlu olur’ hipotezimiz doğrulanmıştır.

6. Öğrenciler başlarına gelen sıkıntılardan aldıkları din eğitimi sayesinde kurtulurlar.

Katılımcıların başına gelen felaket sonucunda verdikleri tepkiler incelenmiştir. Bu sonuçlara göre katılımcıların %73,8’i bunda da var bir hayır cevabını, %14’ü neden hep benim başıma geliyor cevabını, %9,9’u fikrinin olmadığını beyan etmiştir. Bunun üzerine öğrencilere başınıza gelen olumsuzluklara karşı aldığınız din eğitiminden yararlanıyor musunuz? sorusu sorulmuş %69,1 evet cevabını vermiştir.

Jasarevic’in yaptığı çalışmaya göre, mutsuzluğun önemli sebepleri arasında yalnızlık duygusu, desteğin çekilmesi, tutunacak bir dal bulunamama gibi duygular gelmektedir. Ona göre duanın mutluluğu arttırmasına etkisi vardır.¹⁶⁰ Öğrencilerin dua edince mutluluklarının artma durumlarını inceledik. Buna göre mutluluğu artanlar %73,6’lık kısım, mutluluğu artmayanların %3,5’lik olduğu tespit edilmiştir. Bu verilere göre ‘Öğrenciler başlarına gelen sıkıntılardan aldıkları din eğitimi sayesinde kurtulurlar’ hipotezimiz doğrulanmıştır.

7. Öğrenciler aldıkları din eğitimi sayesinde ölümden sonraki hayatta mutluluk olduğunu düşünürler.

Öğrencilerin ölümden sonra hayat olma düşünceleri incelenmiştir. Buna göre katılımcıların %92,6’sının ölümden sonra hayat olduğuna inandığını belirtmiştir.

Jasarevic’in yaptığı çalışmaya göre, örnekleminin %94’lük kısmının ahiret inancının olduğu tespit edilmiştir.¹⁶¹

¹⁵⁹ Armin Jasarevic, *agt.*, s.78

¹⁶⁰ *agt.*, 78

¹⁶¹ *Agt.*, 60

Ölümden sonraki hayatın varlığı oranı yüksek çıkmış ve öğrencilerin ölümden sonraki bir hayatta mutluluk düşünme durumları incelenmiştir. Buna göre katılımcıların %76,5'i ölümden sonra hayatta mutluluk olduğunu belirtmiştir.

Acaboğa'nın çalışmasında, ahiret inancının mutluluk sağladığı tespit edilmiştir.¹⁶² Sonuç olarak 'Öğrenciler aldıkları din eğitimi sayesinde ölümden sonraki hayatta mutluluk olduğunu düşünürler' hipotezimiz doğrulanmıştır.

8. Öğrenciler aldıkları din eğitimi sayesinde ahlaklı insanı mutlu insan olarak tanımlar.

Çubukçu'ya göre ahlak, mutluluğu elde etme kurallarıdır.¹⁶³ Katılımcılara ahlaklı insanın mutlu insan olma durumu sorulmuş, ahlaklı insanı mutlu insan olarak görenler %47,6'lık kısmı alırken, ahlaklı insanı mutlu insan olarak görmeyenler ise %15,7'lik oranı oluşturmaktadırlar. %26,2'lik kısım kısmen bu görüşe katılırken %10,1'lik kısım fikir beyan etmemiştir. Buna göre, ahlaklı insanı mutlu insan olarak gören ve kısmen görenlerin oranları toplamı (73,8) yüksektir.

Katılımcılara dini konularda bilgi alma durumunun kişiyi ahlaklı yapmasına dair düşünceleri sorulmuş. Buna göre %63,1'i dini konularda bilgi almanın kendini ahlaklı yaptığını söylerken, %9,1'li yapmadığını söylemiştir. %22,1'lik kısım kısmen cevabını vermiştir. Ortaya çıkan verilere göre 'Öğrenciler aldıkları din eğitimi sayesinde ahlaklı insanı mutlu insan olarak tanımlar' hipotezimiz doğrulanmıştır.

¹⁶² Asiye Acaboğa, *agt*, s.48

¹⁶³ İbrahim Agah Çubukçu, *age.*, s.32

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mutluluğun tarihi insanlığın tarihi kadar eskidir. Mutluluk, insanlığın doğuşundan bu yana her zaman en büyük gaye olmuştur. İslam bu gayenin yolunu insanlara göstermiş ve kendini, her zaman ‘huzur ve saadet dini’ olarak tanımlamıştır. Kur’an’da huzur ve mutluluğa ulaştırılan temel değerler yer almış ve bu temel değerlerin uygulanması noktasında Peygamber Efendimiz bize örnek olmuştur. Allah, gönderdiği Resul aracılığıyla mutluluk yollarını, asıl mutluluğun ne olduğunu, nasıl bir hayatın mutluluğu sağlayacağını bizlere bildirmiş ve bizleri eğitmiştir. Araştırmalarımızda Resulün örneğinden yola çıkarak mutluluk bilgisine ancak eğitimle erişebileceği kanaatine vardık. Bu kanaat doğrultusunda, birinci bölümde öncelikle mutluluk kavramının Kur’an’daki ahlakî temellerini ele alıp, Peygamberimizin konuya ilişkin örneklerine yer vermeye çalıştık. Daha sonra ise mutluluk kavramının felsefe tarihindeki konumuna değinip, İslam filozoflarının mutluluğa bakış açılarını ele almaya çalıştık. Daha sonra ikinci bölümde din eğitiminin örgün olarak en yoğun faaliyet gösteren kurumu olan İmam Hatip Liselerinde öğrenimine devam eden 12. sınıf öğrencilerine bir anket çalışması uyguladık. Uygulanan çalışmanın amacı ise Allah’ın ve Resul’ünün eğiticiliğini örnek olarak, mutluluğun din eğitimi alan öğrenciler üzerindeki etkisini araştırmaktır. Ayrıca din eğitimi aldığı için mutlu olan bireylerin cinsiyet ve ailenin ekonomik düzeyi ile ilgili demografik değişkenlerle arasındaki ilişki incelenmektedir. Araştırma sonucunda;

- Öğrencilerin din eğitimi aldıkları için mutlu oldukları, mutluluklarına aldıkları eğitimin olumlu yönde etki ettiği,
- Öğrencilerin din eğitimi sayesinde dini konularda bilgileri arttıkça mutlu oldukları,
- Öğrencilerin aldıkları din eğitimi sayesinde ibadet ettikleri ve bunun sonucunda mutlu oldukları,
- Öğrencilerin Allah’a inandıkları için kendilerini mutlu hissettikleri,
- Öğrencilerin din eğitimi sayesinde bilgileri arttıkça ahlaklı oldukları ve aynı zamanda ahlaklı insanı mutlu insan olarak gördükleri,

- Öğrencilerin başlarına gelen sıkıntılardan aldıkları din eğitimi sayesinde kurtuldukları,
- Öğrencilerin dua ettikçe mutlu oldukları,
- Öğrencilerin ölümden sonraki hayatta mutluluk olduğunu düşündükleri,
- Kadınların erkeklere kıyasla daha mutlu oldukları,
- Dua etme sıklığının mutluluğu etkileyen bir faktör olduğu,
- Ailelerin aylık gelir durumunun mutluluk üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı sonuçlarına ulaştık.

Yapılan bu araştırma sadece bir başlangıç olup daha derin araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır, örneğin;

1. Yaptığımız çalışma sadece İmam Hatip Lisesi öğrencilerine uygulanmıştır. İmam Hatip Lisesi dışındaki liselere de uygulanıp din eğitimi yoğun alan ve almayan öğrenciler arasındaki ilişki incelenebilir.
2. Din eğitimi veren kurumlardaki öğreticilerin, mutluluk durumları ölçülebilir.
3. Cami cemaatinin mutluluk durumları araştırılabilir.
4. Din eğitiminin yoğun verildiği kurumlardan biri olan İlahiyat Fakülteleri öğrencilerinin mutluluk durumları incelenebilir.
5. Din eğitiminin mutluluk üzerindeki etkilerini daha kapsamlı ölçeklerle değerlendirip, mutsuzluk sebepleri araştırılabilir.
6. Din eğitiminin yanlış verilmesi sonucu oluşan mutsuzluk, memnuniyetsizlik durumları araştırılabilir.
7. Farklı dini inanç gruplarından örneklemeler belirlenip, mutluluk durumları değerlendirilebilir.
8. Allah'a inanan ve inanmayan bireylerin mutluluk durumları karşılaştırılabilir.

9. İlahiyat fakültesinde ve farklı fakültelerde eğitimine devam eden öğrencilerin mutluluk durumları karşılaştırılıp, mutsuzluk nedenleri araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- ACABOĞA Asiye, *Din-Mutluluk İlişkisi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2007.
- AKARSU Bedia, *Ahlak Öğretiler*, Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul 1982.
- AKARSU Bedia, *Mutluluk Ahlakı*, İnkılap Kitapevi Yayınları, İstanbul 1998.
- AKAY Hasan, *İslamî Terimler Sözlüğü*, İslam Bilgi Merkezi Yayınları, İstanbul, 1991.
- AKBAŞ Ahmet, *Kuran'da İnsanın Mutluluğu*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2015.
- AKGÜL Mehmet, Dindarlık, Hayattan Zevk Alma ve Mutluluk İlişkisi, *Dini Araştırmalar Dergisi*, C:7, S.19. (2016), s.19-56.
- ALTINTAŞ Hayrani, 'İslam Ahlakı ve İnsanî Davranışlar', *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C:36, (1977), s.15-27.
- AYDEMİR Rüveyda Efdal, Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2008.
- AYNÎ Mehmet Ali, *İslam Düşüncesinin Zirvesi Gazali*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2013.
- AYTEN Ali, *Erdeme Dönüş Psikoloji ve Mutluluk Yolu*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- BALCI ERVAS Fatma, 'Psikolojide ve İslam Düşünce Geleneğinde Mutluluk Kavramı: Karşılaştırmalı Bir Çalışma', *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmalar Dergisi*, C.6, S.4, (2017) s.109-128.
- BİRCAN H.Hüseyin, *İslam Felsefesinde Mutluluk*, İz Yayınları, İstanbul 2001.
- BOLAY Süleyman Hayri, *Felsefe Sözlüğü*, Nobel Yayınları, Ankara, 2013.
- CAN Muharrem, *Üniversite Öğrencilerinin Mutluluk, Psikolojik Sağlamlılık ve Öz Yeterlilik Düzeylerinin İncelenmesi*, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.
- CEVİZCİ Ahmet, *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul, 2014.

- ÇAĞRICI Mustafa, 'Saadet', TDV İslam Ansiklopedisi, C:35, TDV Yayınları, İstanbul, 2008.
- ÇAĞRICI Mustafa, 'Şükür', TDV İslam Ansiklopedisi, C:39, TDV Yayınları, İstanbul, 2008.
- ÇUBUKÇU İbrahim Agah, *Gazali ve Şüphecilik*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.
- ÇUBUKÇU İbrahim Agah, *İslam'da Ahlak ve Mutluluk Felsefesi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1977.
- DALAHMETOĞLU Halime, *İbn Bace ve İbn Tüfeyl'de Mutluluk*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.
- DEMİR Ömer, *Din Ekonomisi*, Sentez Yayıncılık, Ankara 2013.
- DOĞAN Recai, EGE Remziye, *Din Eğitimi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013.
- FARABÎ, *Mutluluğun Kazanılması*, Çev.: Ahmet Arslan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.
- GÖCEN Gülüşan, *Şükür ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişki Üzerine Bir Alan Araştırması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Doktora Tez, Ankara, 2012.
- HEMŞİNLİ Hakan, İbn Miskeveyh. Tertibu's-Sa'âdât ve Menâzilu'l-Ulûm, Mutluluk ve Felsefe Neşr, Tercüme ve İnceleme, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, C.50, (2018), s.377-385.
- İBN HANBEL, Ebu Abdullah Ahmed bin Muhammed eş-Şeybanî, (Terceme: Zekeriya Yıldız, Hüseyin Yıldız, Ocak Yayıncılık, İstanbul.
- İBN MİSKEVEYH, *Mutluluk ve Felsefe*, Çev.: Hümeysra Özturan, Klasik Yayınları, 2017.
- İBN SİNA, Mutluluk ve İnsan Nefsinin Cevher Olduğuna İlişkin On Delil, Çev.: Fatih Toktaş, ,TDV Yayınları, Ankara, 2015.
- İMAM GAZALİ, *Kimya-ı Saadet*, terc. Ali Arslan, Merve Yayınevi, İstanbul, 2014.

- İZUTSU Toshihiko, *Kur'an'da Dini ve Ahlakî Kavramlar*, Çev.: Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul, 2018.
- İZUTSU Toshihiko, *Kur'an'da Tanrı ve İnsan*, Çev.: Kürşad Atalar, Pınar Yayınları, İstanbul, 2014.
- JASARREVİC Armin, *Bosnalı Gençlerde Din ve Mutluluk İlişkisi Üzerine Bir Çalışma*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2014.
- KAYA M. Cüneyt, 'Farabi ve Bağdat Meşşai Okulu', (Ed. Yaşar Aydın), *İslam Felsefesi Tarihi ve Problemleri*, İsam Yayınları, İstanbul, 2014, s.145-181.
- Kur'an-ı Kerim Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2009.
- Nasır el-Umer, *Hayal ile Gerçek Arasında Mutluluk*, Çev.: Ömer Temizel, Guraba Yayınları, İstanbul, 2018.
- NECATİ Osman, *Kur'an ve Psikoloji*, Fecr Yayınları, Ankara, 2011.
- ÖZGEN Mehmet Kasım, *Farabi'nin Mutluluk Anlayışı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri, 2005.
- ÖZTÜRK Yusuf, *Ergenlerde Dindarlık ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2017.
- TARHAN Nevzat, *Mutluluk Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- TİRMİZİ Ebu İsa Muhammed Bin İsa Bin Sevre, Sünen-i Tirmizî Tercemesi, (Mütercim: Osman Zeki Mollamehmetoğlu), C: 4, Yunus Emre Yayınevi, İstanbul 1987.
- TDK Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 2009.
- TDV Hadislerle İslam, TDV Yayınları, Ankara, 2014, C:3.
- TOPRAK Handan, *Ergenlerde Mutluluk ve Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak Psikolojik Sağlamlılık ve Psikolojik İhtiyaç Doyumu*, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2014.
- SARUHAN M.Selim, *Evrin ve Ahlak Filozofu İbn Miskeveyh Düşüncesinde Tanrı, Evren ve İnsan*, Eskiyei Yayınları, Ankara, 2018.

ŞARALDI Merve Gül, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'ı Kerim'de Erdem ve Mutluluk*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2016.

YILDIZ Hasan, *Kur'an'da Mutluluk*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1977.

YILDIZ Harun, *İbn Miskeveyh'in Mutluluk Anlayışının Bireysel ve Toplumsal Temelleri*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2016.

EKLER

EK 1: Anket Formu

Sayın Katılımcı,

Bu anket, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında Din eğitimi alanında yüksek lisans tezi veri toplama kısmı için hazırlanmıştır. Soruları eksiksiz ve içtenlikle cevaplamamız araştırmanın amacına ulaşmasında önemlidir. Tüm sorulara içtenlikle yanıt vermeniz aldığımız eğitimin mutluluğunuza etkisini tespit edebilmemiz açısından önem arz etmektedir. Araştırmaya gösterdiğiniz ilgi ve ayırdığınız zaman için teşekkür ederiz.

Ayşe Nur EKEN
Yüksek Lisans Öğrencisi

1) Cinsiyetiniz nedir?

- a)Kız b)Erkek

2)Yaşınız kaçtır?

- a)16 b)17 c)18

3) Ailenizin aylık gelir durumu nedir?

- a) 1000-1500 tl c)2500-3000 tl e)5000 tl ve üzeri
b)1500-2500 tl d)3500-5000 tl

4) Kendinizi mutlu bir insan olarak tanımlar mısınız?

- a) Evet b) Hayır c) Kısmen d)Fikrim yok

5) Sizce ahlaklı insan mutlu insan mıdır?

- a) Evet b) Hayır c) Kısmen d)Fikrim yok

6) Dini konularda bilgi almak sizi mutlu ediyor mu?

- a) Evet b) Hayır c) Kısmen d)Fikrim yok

7) Dini konularda bilgi almak sizi ahlaklı yapıyor mu?

- a) Evet b) Hayır c) Kısmen d)Fikrim yok

8) Din temelli bir eğitim aldığınız için mutlu musunuz?

- a) Evet b) Hayır c) Kısmen d)Fikrim yok

9) Dini konularda bilginizin ne kadar olduğunu düşünüyorsunuz?

- a) Hiç yok. b) Biraz var . c) Yeterli seviyede var. d) Fikrim yok.

- 10) Dini konularda eğitim aldıkça ve bilgileriniz arttıkça mutlu oluyor musunuz?**
a) Evet b) Hayır c) Kısmen d)Fikrim yok
- 11) İbadet edince mutlu oluyor musunuz?**
a) Evet b) Hayır c) Kısmen d)Fikrim yok
- 12) İbadetleri yerine getirmediğiniz zamanlarda kendinizi mutsuz hissediyor musunuz?**
a) Evet b) Hayır c) Kısmen d)Fikrim yok
- 13) Sizce dini emirler yerine getirilirse de sadece Allah'a inanmak mutluluk sağlar mı?**
a) Evet b) Hayır c) Kısmen d)Fikrim yok
- 14) Ne kadar sıklıkta dua edersiniz?**
a)Her gün b)Her hafta c)Her ay d) Hiç
- 15) Dua edince mutluluğunuz artıyor mu?**
a) Evet b) Hayır c) Kısmen d)Fikrim yok
- 16) Sizin ya da tanıdıklarınızın başına bir felaket geldiği zaman tepkiniz ne olur?**
a) Bunda da vardır bir hayır. b) Neden hep benim başıma geliyor. c)Fikrim yok.
- 17) Başınıza gelen olumsuzluklara karşı aldığınız dini eğitimden yararlanırmısınız?**
a) Evet b) Hayır c) Kısmen d)Fikrim yok
- 18) Ölümden sonra bir hayat olduğunu düşünüyor musunuz?**
a) Evet b) Hayır c) Kısmen d)Fikrim yok
- 19) Ölümden sonraki hayatta mutluluk olduğunu düşünüyor musunuz?**
a) Evet b) Hayır c) Kısmen d)Fikrim yok
- 20) Bu dünyada mutsuz olanların Ahiret'te mutlu olacağına inanıyor musunuz?**
a) Evet b) Hayır c) Kısmen d)Fikrim yok

TEŞEKKÜRLER...

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ayşe Nur EKEN
Uyruğu : TC
Doğum Tarihi ve Yeri : 08.06.1993, Osmaniye/ Türkiye
e-posta : aysenuryuceeken@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2016
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2019

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2017-2018	Milli Eğitim Müdürlüğü	Öğretmen